

MARTON JÓZSEF

MIT MOND NEKÜNK MÁRTON ÁRON, A FIATAL PÜSPÖK?

Oggigiorno il servo di Dio, Aron Marton, è di moda. Sacerdoti e professori, educatori e alunni, politici e letterati si richiamano a lui. I suoi scritti e discorsi sono citati in ogni dove. Gli uni fanno uso delle sue parole, come decisive, gli altri invece traggono vantaggio da esse per sostenere le proprie idee e affermazioni. Il suo nome è reso tanto mitico che rischia di essere ridotto solo ad un punto di riferimento, dimenticando chi è il vero Aron Marton, non dando attenzione alla sua spiritualità, alla sua grandezza umana, e al suo essere sacerdote. Per noi Aron Marton è anche oggi il vescovo formatore del suo popolo, le parole del quale sono rese autentiche dalla sua vita profondamente cristiana. Nei suoi scritti conservati - ha scritto sempre i suoi discorsi grazie a Dio - si presenta il sacerdote, che nello stesso tempo è fermo ma modesto, incoraggiante ed entusiasmante ma riflessivo, è pieno di preoccupazioni e di speranza.

Le circolari e gli scritti di stampo pedagogico del vescovo sono nelle mani di tutti. Ma le sue omelie ed i suoi discorsi di esercizi spirituali sono meno conosciuti poiché essi sono stati pubblicati solo in parte. Anche questi li metteva per scritto, li correggeva e li curava. Questo saggio tenta, attraverso i suoi scritti non pubblicati, mettendo l'accento sui primi discorsi, di rievocare il grande vescovo della Transilvania. Analizzando i suoi scritti, anche se si tratta qualche volta solo dei frammenti di discorsi, ci rendiamo conto che Marton Aron era tanto ponderato e di vista lunga già da cappellano, da formatore di gioventù, da guida spirituale degli studenti, da parroco quanto più tardi da vescovo. Poteva citare i suoi scritti, senza riscriverli, anche dopo cambiamenti politici ed sociali, perché si era aggrappato alle verità perenni. Già da vescovo giovane si era confrontato presto con delle situazioni, le quali richiedevano orientamento ed apparivano per lo più inspiegabili. Cercava di risolverle per mezzo della sapienza ricevuta dallo Spirito Santo.

Grazie alla conseguenza e alla preparazione ponderata dei suoi discorsi le sue parole e le sue dichiarazioni non erano valide solo per il pubblico di quel tempo ma lo sono anche per quello di oggi. I suoi discorsi non avevano carattere generico ma concreto. Ha interpretato gli eventi concreti del suo tempo. In ogni suo discorso ha trattato problemi ardenti e pesanti. Nel suo intimo sentiva il rumore della storia. Ha vissuto interamente "nell'oggi". È interessante che la sua caratterizzazione dello spirito dell'epoca di 50-80 anni fa è ancora valida. I problemi etici e politici di quel tempo schizzati da lui con grande discernimento non sono ancora risolti. Per questo le sue parole di incoraggiamento e di orientamento rimangono attuali e sono cariche di significato anche per noi. La sua prospettiva, che apparentemente sembra essere pessimista ma in pratica è realista, non è penetrata dalla voce degli annunciatori apocalittici della fine del mondo. I suoi pensieri sono intrecciati dalla speranza e fiducia cristiana.

Márton Áronról ma Erdélyben, sőt Magyarországon is, iskolákat, kollégiumokat, utcákat, köztereket, könyvkiadókat, társulatokat, alapítványokat stb. neveznek el. Írásait, beszédeit lépten-nyomon idézik. Személye divatosá lett. Papok és tanárok, nevelők és diákok, politikusok és irodalmárok hivatkoznak rá. Szavait sokan döntő érveként használják, mások kihasználják, kisarkítják elképzeléseik-állításaik alátámasztására, egyéni érvényesülésük érdekében. A nagy püspököt őszintén tisztelő hívőknek már-már az az érzése, hogy Márton Áron karrieristák eszközévé vált/válik, céljaik elérésében. Annyit idézik, annyira mitologizálják személyét, hogy az lassan

pusztán hivatkozási ponttá zsugorodik. Felejtve, hogy ki is az igazi Márton Áron. Szellemiségét, emberi nagyságát, papi mivoltát háttérbe szorítva.

A valóságot azonban nem tagadhatjuk meg: Márton Áron nekünk ma is a nagy püspök, népét tanító nevelő; az a szónok, akinek szavait a megélt keresztény élet hitelesíti. Ha beszédeit, írásait olvasgatjuk, úgy vagyunk vele, mint az első századok jeles püspökeivel. Kevés életrajzi adat ellenére írásaikból kihámozható a szerző alakja. Áron püspök írásaiból is kirajzolódik az a pap, aki egyszerre határozott és mégis szerény, bátorító-lelkesítő és mégis megfontolt. Aki tele van aggodalommal és reménységgel.

Márton Áront sokat idézzük, és mégsem eleget. Elsősorban azért, mert a rendelkezésünkre álló kinyomtatott munkáiból szelektív módon, szándékainknak megfelelően válogatunk; másodsorban – hibánkon kívül –, mert szellemi öröksége csak részben került kiadásra¹. A jelen tanulmányunkban nyomdafestéket nem látott írásain keresztül – különös hangsúlyt fektetve első püspöki beszédeire – próbáljuk megidézni. Ezekből a beszédekből hamar rájövünk arra, hogy Márton Áron, a fiatal káplán, ifjúsági oktató, egyetemista lelkész, plébános ugyanolyan megfontolt, világosan látó volt, mint később püspökként. A fiatal főpásztor már a kezdeteknél szembetalálkozott a helyes eligazítást igénylő, legtöbbször érthetetlennek tűnő, nehéz helyzetekkel, amelyeket a Szentlélektől vezetett bölcsességgel próbált megoldani.

A mindig nagy gonddal elkészített beszédcinek tartalma, a bennük tükröződő elvhűség és közvetlenség miatt egykor elhangzott szavai, nyilatkozatai nem csak az akkori hallgatóságának szóltak. Számunkra is van mondanivalójuk.

Márton Áron püspöki beszédeit, körleveleit úgy-ahogy ismerjük. De 15 évi papsága idején tartott lelkigyakorlatait, missziós szentbeszédeit, vasárnapi prédikációit csak emlegetik idősebb tisztelői. Pedig azokat is leírta, átjavígtatta, gondozta-rendezte. Ahhoz, hogy elítélésekor, elkobzott könyveivel együtt ezek is a Batthyáneum egyik sötét szobájának porosodó papírhalmazává legyenek. Tudományos kutatás címén, az 1990-es években, a

¹ Az alábbi könyvekben található Márton Áron püspöknek nyomtatásban is megjelent írásai és beszédei:

SZALAY Jeromos, *Vértanú püspök, vértanú népe*, Párizs 1952.

SZÓKE János: *Márton Áron*, Thaur/Tirol 1988.

VIRT László: *Márton Áron a lelkiismeret apostola*, Budapest 1988.

DOMOKOS Pál Péter: *Rendületlenül...* Szeged 1989.

MÁRTON Áron: *Az Egyházzól* (Szerkesztő Bizottság), Gyulafehérvár 1995.

Márton Áron írásai és beszédei (Szerk. MARTON J. – NEMES I.), Gyfvár. 1996.

Márton Áron írásai és beszédei II. kt. (Szerk. MARTON József), Gyulafehérvár 1997.

kéziratok jó részéhez sikerült hozzáférközni. Ezekből néhány beszédet, beszéd-részletet ízelítőként kiragadva, idézzük fel Márton püspök profetikus meglátásait, a „mának” is üzenetet hordozó józan útmutatásait.

x

Beszédeiben tallózva legelőször is azt állapíthatjuk meg, hogy Márton Áronnak püspökként sem kellett semmit másképpen fogalmaznia. Politikai és társadalmi rendszerek váltakozását élte át úgy, hogy fiatalkori beszédeit átalakítás nélkül újra idézhette. Mert az örök igazságokba kapaszkodott bele mindig. 1925 újév napján Ditróban a fiatal káplán így zárta gondolatait: „*Higgy Testvérem, imádkozz, és az új év elején nagy bizakodással fordulj az Isten felé. Kérjed, hogy az ügyedet tegye a magáévá s a jóakaródat áldja meg.*”² Ugyanezt variálja 1937-ben plébánoshelyettesként Kolozsvárott: „*Imádkozz az új év kezdetén nagy bizakodással. Emberek segítségében és a magunk erejében hiába bízunk... Ügyeitek tegyétek le az Ő kezébe. S kérjük, hogy tegye magáévá, s kegyelmével álljon oltalmunk mellett az új esztendő minden nehézségében.*”³ Püspökként, börtönévei után, az ötvenes évek sötét korszakában, ugyanezen liturgikus ténykedéskor, ekképpen bátorította hallgatóit: „*Egyedül Istenbe vethettük és vetettük reményünket. Jézus Krisztus nevét hívtuk segítségül, s térden állva köszönjük és valljuk, hogy csak az Ő isteni segítségével érkezhettünk el a mai naphoz. Ugyanazzal a bizalommal tesszük le az Ő mindenható kezébe az új esztendő gondjait és a magunk sorsát. Kérjük, vezessen az előttünk nyíló bizonytalan úton, pótolja ki most is erőtlenségeinket, a csüggedés idején küldjön vigasztalást és öntsön a szívbe új reményt; ha veszély fenyeget, küldje mellénk őrangyalát; és ha úgy látja jónak, ha még érdemesnek tart arra, találjon módot és alkalmat, s derítsen néha mosolyt is mosolytalan ajkainkra.*”⁴

² BATTHYANEUM (BATHYANEUM-könyvtár, Gyulafehérvár – Biblioteca documentară Bathyaneum, Alba Iulia), *Márton Áron csomag (MÁ cs.)* 17., 4. beszéd 5. l. – Ezt a beszédét is a reális szemlélet hatja át. Mindjárt a bevezetőben megüti az alaphangulatot: „*Talán soha olyan melegen és őszintén nem köszöntik egymást az emberek, mint újév reggelén. Mintha éreznék, hogy ismét egy olyan határhoz érkeztek, amelyen túl minden eshetőségre el kell készülvén lenniük, hogy az embernek az erejét ismét nagyon meg kell feszítenie s hogy minden feszítés ellenére is nagy csalódások szakadhatnak ránk, becsülettel és áldozatos készséggel eldolgozhatjuk az utolsó erőnket is. Igen, érezzük ilyenkor, az új év elején, hogy a saját erőnkől nem sokra megyünk s hiába vergődünk s hiába küzdünk, mindehhez hogy a munkánknak sikere legyen, ahhoz Isten áldása kell.*” Uo. 1. l. – A beszéd teljes szövegét v. ö. a Függelék I.

³ BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 17., 4. beszéd 8. l.

⁴ 1959. január 1-én a gyulafehérvári székesegyházban mondott beszédből. – MÁRTON ÁRON MÚZEUM (MÁM), 4. dos. 1. sz.

Márton püspök nem általánosságban beszélt, hanem a konkrét helyzetből indult ki, ahhoz fűzte mondanivalóját. Minden beszédében, előadásában kitért az égető kérdésekre, súlyos problémákra. Bensejében érezte a történelmi események zaját. Egészen a mában élt. Érdekes, hogy az 50-80 év előtti korjellemzése ma is érvényes, az élelátással vázolt akkori erkölcsi és társadalmi problémák azóta sem oldódtak meg. Eligazító és bátorító szavai ezért maradtak aktuálisak, és mondanivalót hordoznak számunkra is. A pesszimistának tűnő – valójában reális – szemléletét sohasem hatja át a világ végét hirdető apokaliptikus hangulata. Gondolatait átszötte a remény, a keresztény bizakodás. Íme, egy hosszabb beszédének részlete: „A történelem nem gazdátlanul rohanó szekér, ezt 1937 Karácsonyán talán jobban megérthetjük, mint máskor. Minden, ami most történik és készül, kísértetiesen hasonlít ahhoz, ami a betlehemi eseményt megelőzte és követte. Nem ér-e éig az ember panasza és fájdalma, mint akkor? A civilizáció sok kényelmet hozott, sok fájdalmat meg is szüntetett, de ugyanakkor új fájdalmat idézett fel. S nehéz megmondani, vajon jobb lett-e az emberiség, amely már 1937 karácsonyt ért meg. A bűn most is garázdálkodik mindenfelé, megkínzott ártatlanok panasza hallszik, védtelenek kiontott vére ömlik, gyermekek vesznek el az erkölcsi fertőkből, s a napirenden lévő igazságtalanságok és jogbontások tömegek lelkéből öli ki a hitet és a szeretetet. A múlt háború szenvedéseit még ki sem heverjük s máris új háború tűzcsóvái villadzanak a láthatáron. És megint világhatalmak készülnek összecsapni Keleten és Nyugaton. Mi lesz ebből? Rémműlten kérdezzük, minek a jele mindez: világ vége jön vagy új világ születik? Testvéreim, az események mögött Isten dolgozik.⁵ A betlehemi barlangból az igazság és a szeretet forradalma indult el, s ez a láng sütni fogja a világot az idők végéig.⁶ ... Az élet gondjai elől nem menekülhetünk a fellegek közé. De amikor érezzük, hogy a föld kicsúszott a lábunk alól, hogy már minden part szakadoz és egy nagy, mindent eltemetéssel fenyegető világindulás jelei rémítenek, s amikor napról-napra gyötrőbb lesz a bizonytalanság, amiben élünk, és fájóbb a kegyetlenség, amivel az emberek kezelnek, higgyük, hogy Isten őrt áll a történelem felett és gondja van ránk is.”⁷

x

Márton Áront általában határozott embernek ismerjük, és így is van. De ő tudatában volt emberi gyengeségének, törekenységének is. Isten kegyel-

⁵ E mondat utólagos javítás. Eredetileg ez állt: „Új világ születik, mondja rá a hívő ember”.

⁶ BATTYANEUM, MÁ cs. 17., 6. beszéd 6. l.

⁷ Uo. 15. l.

mére hagyatkozva konok szorgalommal készült feladatának végzésére. Egyik-másik jelentősebb alkalomra készített beszédvázlata, körlevél-tervezete – többször újraírva, átjavítva, gondolatok betoldva-kihúzza – árulkodik belső küzdelmeiről. 1938. december 2-a előtt (tehát amikor már tudta, hogy püspökké nevezi ki a Szentszék és készült az életét meghatározó nagy eseményre) lejegyzett gondolatait őrző kis lapon⁸ többek között a következőket olvashatjuk: „Tudatában vagyok emberi gyarlóságaimnak, hogy a rám bízott hivatal és feladat nagysága erőmet meghaladja, mégis bízva a kegyelmes Isten segítségével, kötelességemnek ismertem, hogy amennyire rajtam áll, Tisztelendő Testvéreim és szeretett egyházmegyénk szolgálatát az Apostoli Szentszék iránti kötelező fiúi engedelmességgel vállaljam... Érzem a nagy felelősség terhét, amelyet az Apostoli Szentszék kitüntető bizalma a vállaimra tett, gyöngeségemet jóakarattal igyekszem kipótolni és törekvéseimhez szeretettel kérem testvéreim megértő segítségét, hogy kormányzásom a lelkek javára és egyházmegyénk hasznára váljék Isten akarata szerint.”

Püspöki kinevezését keresztként fogadta. Meglepő, hogy kinevezési évének szilveszter estéjén – nyolc nappal a közzététel után – mennyire lelkendezés nélkül beszélt. Íme, két beszédfoszlány: „Szilveszter estén sajátságos hangulat vesz erőt az emberen. Valami komoly, szomorú hangulat. S talán éppen ezért keresik az emberek olyan mohón a vidámságot ezen az estén, hogy elűzzék a lehangoló gondolatok felhőjét. Ma még 1938-at írunk s holnap már a nyolcas helyett kilencest kell tennünk. Az esztendő halálánál és a másik születésénél állunk. S ez legalább egy pillanatra megfog és gondolkodóba ejt⁹... A rendkívüli idők rendkívüli áldozatokat, a rendkívüli feladatok rendkívüli jellemeket követelnek. Ma hegyeket mozgató, történelmet csináló hit kell, amelyiket a gonoszság felkorbácsolt tengere sem félemlít meg; és érzékeny áldozatos lelkület, mely... vallja, hogy jobb adni, mint kapni, nagyobb, nemesebb és emberibb adakozni, másokért áldozatot hozni, mint ajándékokra és könyörületre várni.”¹⁰

x

Márton Áron püspökségének kezdete egybeesik a nagy világgégés kezdetével. Beszédeit átszövik azok az égető problémák, amelyek a háborúval együtt járnak. Híveinek fájdalmát egészen magáévá tette. Ujjait népe

⁸ Ezt a dátumot felírta a Kolozsváron tartott adventi esten elmondott beszédére. A beszédet pedig összefogta azzal a fél ívvel, amelyre gondolatait leírta, majd piros ceruzával áthúzta.

⁹ BATTHYANEUM, MÁ cs. 17., 8. b. 1. l. – A beszéd teljes szövegét v. ö. Függelék II.

¹⁰ Uo. 15. l.

fájdalmainak billentyűin tartotta. Ezért tudta annyira érzékenyen megszólaltatni írásaiban, prédikációiban. Természetesen, hogy nekünk is ezek tetszenek a legjobban, de helytelenül járunk el, ha állandóan csak azokat a passzusokat idézgetjük püspöki beszédeiből, amelyeknek valamelyes politikai élük van. A püspök beszédeiben pedagógiai rátermettségét, elhivatottságát, hitét is kifejezésre juttatta. Nem hanyagolhatjuk el ezek feltárását. A félreértések elkerülése végett jó, ha konkrét példát hozunk, teret engedve az ő szavainak. Meg nem jelent írásokról van szó, s még azt is hozzáfűzhetjük, hogy Márton Áron első püspöki beszédeiről. Álljon előttünk a gyulafehérvári bérmáláskor elmondott beszéde, nem-sokára a püspökké szentelése után.¹¹ A fiatal püspök – talán püspökként az első bérmálási beszéde?¹² – közvetlenül a bérmálkozókhoz szól: *„Megtanultátok annak idején a katekizmusból s most, a bérmálásra való előkészület alkalmával újra átismételtétek, hogy a bérmálás szentségében a Szentlélek Úristen a megkeresztelt embert megerősíti, hogy 1. hitét állhatatosan megvallja, és 2. hite szerint éljen”.*

Katekizmusi bevezetőjével két részre tagolja beszédét a szónok. Az első egységben inkább a tanításra fekteti a hangsúlyt. Életből merített, a gyermekeknek is jól érthető példájával mintha a valamikori „hadnagy Márton Áron” állna előttünk, a hűséges és végig kitartó katona. *„A bérmálás szentségében – kezdi – a Szentlélek Isten kegyelmét vettétek, hogy a hitben állhatatosak legyetek. A Szentlélek Isten az Úr Jézus katonáivá avatott most titeket. A földi király katonáitól is azt várják, hogy bátor legyen, a veszélyekben is vitézül kitartson, ne fusson meg, hanem állja a harcot, és ha kell, haljon hősi halált. A gyáva katona, aki az ellenség elől megfutamodik, aki helyét elhagyja és kötelességét megtagadja, szégyen és megvetés tárgya. Kinevetik az emberek. Vagy ezer esztendővel ezelőtt a magyarok Augsburg mellett egy nagy vereséget szenvedtek a németektől. Mindössze néhány katona menekült meg hírmondónak, a többi ott veszett a kötelességteljesítés mezején. De a megmenekült néhány emberre még rosszabb sors várt, az egész nemzet megvetette, nem volt nyugtuk sehol, magyarkáknak, gyászmagyaroknak csúfolták, s egyik faluból a másikba kergették őket. S ha így van a gyáva katonával, mennyivel nagyobb szégyen és mennyivel*

¹¹ BATTHYANEUM, MÁ cs. 9., 5. beszéd 1–4. l.

¹² Ennél régebbi dátumozást: „Bérmálásra. Gyfvár, 1939. IV. 30.” nem találtam a kéziratok között. Igaz, hogy itt is a „IV. 30.” át van húzva. Az öröknaptár átszámítása szerint ez a nap Húsvét u. III. vasárnapra esett. Pünkösd ebben az évben május 28-án volt. Lehetséges, hogy ekkor mondta el a beszédét.

inkább érdemel megvetést az, aki Krisztus Urunkhoz és az Ő ügyében lesz hűtlen?!” Ezen szemléletes példa után – amelyben a történelmi eseményt nem tudományos mércével, inkább a pedagógus érzékével szabad megítélni –, a továbbiakban is közvetlenül a bér málkózó gyermekekhez fordul: „A katolikus szent hitben kereszteltek meg és neveltek fel a ti jó születek s most elhoztak, hogy a bér máálás szentségében Isten erősítő Szentlelkét is biztosítsák számotokra. Legyetek hálásak ezért és legyetek méltók erre a gondoskodásra. Ők is azt várják tőletek, hogy a szent hitben, amiben neveltek, hűségesek maradjatok, ne szégyelljétek, hanem imádsággal, keresztvetéssel és a vallás fölött gúnyolódók bátor visszautasításával büszkén valljátok, hogy katolikusok vagytok. S ha egykor titeket is megkísért a kísértő, hogy vallásotokat cseréljétek fel más vallással, jusson eszetekbe a mai szép nap, amikor a Szentlélek Ūristen Krisztus katonáivá tett és ti azt ígértétek, hogy nem hoztok szégyent az Ő nevére, inkább éheztek, inkább lemondotok a könnyebb élettről, emberek kitüntetéséről; de katolikusnak kereszteltek,¹³ és bármilyen megpróbáltatás jöjjön, abban életetek végéig kitartotok.”

Érdemes idézni egészében a beszéd második részét is. Szinte iskola-példája a jó szónoki beszédnek. Egészen gyakorlatias, közvetlen, hallgatóságának értelmi szintjéhez alkalmazkodik, az elvontság minden formája ki van zárva benne. Azt azonban ki kell hangsúlyozni, hogy a beszédben található hasznos tanácsokat, főpásztori utasításokat az adott korban és helyzetben szabad szemlélni. Például a 2. vatikáni zsinat ezen bér máálási beszéd után csak 25 évre fog bezárulni, ennek szellemiségét fölösleges benne kutatni. Márton Áron eligazításai, tanácsai mégis nagyon korszerűek és hasznosak: „A másik, de elsővel egyenrangú és ugyanolyan fontos kötelesség, hogy szent hitünk szerint, katolikus módon éljétek. Ez alatt nemcsak azt értjük, hogy jámbor, istenfélő életet folytattok, rendszeren imádkoztok, szent misét hallgattok, a parancsolt ünnepeket és böjttöket illően megtartjátok és a szentgyónást és szentáldozást nem hanyagoljátok el, hanem azt is, hogy a kátét és a Bibliát nem felejtitek el, ha nagyok lesztek is olvassátok, a nagyok számára írt könyvekből még jobban megtanuljátok, katolikus újságokat és könyveket vesztek, katolikus egyesületekbe iratkoztok be,¹⁴ tanítóitokról, tanáraitokról, akik tanítottak és az

¹³ Kuriózumként: az első fogalmazásában itt van még egy rövidke mondatrész áthúzva: „ebben akartok élni és ebben fogtok meghalni”

¹⁴ Érdekes megjegyezni, hogy az eredeti szövegben a következő áthúzott rész található: „a katolikus iskolát támogatjátok”. Úgy látszik ezt nem tartotta még szükségesnek a bér málkózók részére elmondani.

iskoláról, ahol tanultatok, nem feledkeztek meg, és amikor házasságra kerül a sor nálatok is – hiszen egyszer ti is nagyok lesztek –, a fiúk nem vesznek el olyan lányt s a lányok nem mennek férjhez olyan fiúhoz, aki nem jó katolikus vagy aki nem jönne el veletek a plébános úrhoz, hogy az oltár előtt eskessen meg titeket. S az első kép, amivel szobátok falát díszíteni fogjátok, egy szép kereszt és a Szűzanya képe lesz. Ugye, így lesz, gyerekek? Én hiszem, hogy így lesz. Úgy amint mondtam, készek vagytok megtartani, akartok szívetek egész melegével az Úr Jézusnak szolgálni.”

A püspök, miután hosszasan szólt a bérmálkozókhoz, a felnőtt hallgató-ságához fordul. Érdekes, hogy ők most háttérben vannak. A későbbiek folyamán viszont nagyobb részt ők lesznek a beszédekben a megszólítottak. Ezt csak azzal magyarázhatjuk, hogy a bérmálás szentségének kiszolgáltatása volt az egyetlen alkalom, amikor városok, falvak lakóihoz közvetlenül beszélhetett. Nagy kiterjedésű egyházmegyéjében – akadályoztatása előtt – csak hét évenként juthatott el egy-egy egyházközségbe. S ahogyan az események sűrűsödtek, a nehéz problémák felszínre kerültek, a püspök kénytelen volt kihasználni a bérmálás-nyújtotta lehetőségeket. Első bérmálási beszédében még nem érezhető annyira a kor kihívásaira adott felelet. Hosszabban időzhetett az ún. vallási jellegű hitbeli és gyakorlati témáknál. De a szülőkhöz és a bérmaszülőkhöz is szól: „S a felnőtteket, szülőket és bérmaszülőket szeretettel kérem, hogy a megbérmáltak lelkében felgyúlt szent lángot, a nemes elhatározást és a szép életre képesítő kegyelmeket ápolják. A szülőknek elsődleges kötelessége, hogy a gyermekeiket istenes életre neveljék. Ha pedig a szülők ennek a feladatnak nem tudnak megfelelni, a bérmaszülőknek kell a szülők szerepét átvenniük. Az őskereszténység nagyon komolyan vette ezt a kötelezettséget is. Megértette és becsületesen tartotta, hogy amint a vérrokonság a vérrokon sorsa iránt állandó érdeklődésre, segítségére és áldozatra is kötelez, úgy a lelki rokonságból is ugyanezek a kötelezettségek folynak, csak magasabb síkon és még parancsolóbb hangsúllyal, mert itt a természetfölötti rendeltetésről van szó.

Vegyétek hát őket, mint a Szentléleknek megjegyzett és felelősséggel reátok bízott ajándékait. Vezessétek példátokkal, intő szóval, gondos, körültekintő neveléssel, hogy Isten útjain járjanak végig. Ha Istennek kedve telik bennük, ti is akkor látjátok örömét a neveléssel járó sok gondnak, aggodalomnak és áldozatnak, s a nehéz esztendőök és küzdelmes esztendőök után az fogja megarányozni öreg napjaitokat.”

A beszédből kiviláglik az is, hogy a bérmálás szentségének kiszolgálása után hangzott el, és nem előtte, ahogyan azt a mai liturgikus törvények előírják. Márton Áron nem szegte meg a szertartási szabályokat, mert azok csak 30 év múlva lettek kötelezőek. A püspök gyakorlati szempontok miatt először bérmált, s azután mondta el „az intelmekben” a lenyűgöző és cselekvésre indító gondolatait. A bérmálás új szertartásának bevezetése után is megtartotta régi „bevált módszerét”. Mondott ugyan homiliát a szentmise keretében az evangéliumot követően, de ragaszkodott az elköszönő beszédhez is. Hallgatósága számára az ún. „szolgálat befejezésekor” tartott búcsúbeszédei maradtak emlékezetesek.

x

A válságos időszak minden jele észlelhető 1940-ben a gyulafehérvári bérmáláskor elmondott beszédében. Márton Áron már reflektál a világháború tényére.¹⁵ Azonban teljesen megmarad a vallási síkon. Főpapi szózatának rövid bevezetője¹⁶ után XII. Pius pápa leveléből idéz. Számára a pápa felhívása nemcsak bátorító és segítő szöveg, hanem annak idézése kötelező parancs. Így is kifejezte a Szentszék iránti hűségét. Nem ez volt az első alkalom és nem is az utolsó. Magatartását úgy szoktuk röviden összegezni: Márton Áron nemcsak önmagához volt mindig hűséges, hanem a Szentszékhez is. *„A Szentatya megint megrázó levélben hívja fel imádságra a világ katolikusait. »Minden rendelkezésünkre álló erőnkkel megkíséreltünk minden lehetőt – írja –, amit emberi belátással és erővel alkalmasnak ítéltünk, hogy a csapások tömegét, a háború örvényébe sodródott népek szenvedéseit, országok gyötrelmeit elhárítsuk, a rettenetes szörnyet, a háborút földrészüinktől távol tartsuk. És nem sikerült.¹⁷ Az emberi erőfeszítések csődje után egyetlen reményünk maradt, az, Aki a világot tenyerén tartja, a népek sorsát és a nemzetek vezéreinek gondolatait is irányítja, az Isten.« És a Szentatya kérése, hogy*

¹⁵ BATTYANEUM, MÁ cs. 9., 2. beszéd 1–3. l. – A beszéd keltezésének dátuma: 1940. április 30. Abban az évben ez a nap keddre esett. Nehezen feltételezhető, hogy Gyulafehérvárott keddi napon bérmált. Inkább ekkor írta meg beszédét – többször is előfordult Márton Áronnál, hogy a megírást dátumozta –, s pünkösdkor, a bérmáláskor mondta el, ami abban az évben május 12-re esett.

¹⁶ *„Megáldottam gyermekeiteket, azokat, akiknek a bérmálás szentségében a Szentlelket közvetítettem, és azokat is, akik nem vették most a szentséget. S kértem a mindenható Istent, hogy tartsa távol tőlük a világ kísértéseit s legalább számukra készítsen jobb jövőndőt”.*

¹⁷ Továbbiakban zárójelbe tette a következő részt: *„az emberi megfontolásból a józan belátást száműzték, a népek vezetőit is az igazságosság és szeretet parancsának követése helyett inkább a tömegek felháborodott szenvedélyei hajtják.”*

a közeledő május hónapban a Boldogságos Szent Szűz közbenjárásával és az ártatlan gyerekek imádságával próbáljuk meg Istent rávenni, hogy mindenható beleavatkozásával fordítsa jóra a világ sorsát." S most következik Szűz Mária közbenjárásának kérésére való buzdítás. Érdekes a Szűzanya tiszteletének megindokolása: őseink gyakorlatát állítja követendő példának.¹⁸ Majd a múltból a mába tér vissza: „Kérjük a május hónapban mi is. Kövessük a Mária-tisztelő ősök példáját, szenteljük meg ennek a válságos esztendőnek, 1940-nek a májusát nagyobb buzgósággal, áhítattal és nagy-nagy bizakodással.”

Kifejezetten a felnőttekhez szól beszédében a püspök. Kéri őket, hogy kis gyerekeiket is hozzák a májusi Mária-ájtatosságokra: „És főképp a gyermekeket buzdítsátok és hozzátok, hogy – amint a Szentatyja kívánja – a fehér ruhás kisfiúk és kislányok serege lepje el a Szent Szűz templomait, vegye körül az Ő oltárait s fehér lelkük gyermeki bizalmával és tiszta csengésű hangjával indítsák meg az Isten könyörülő szívét.

A mi hangunknak már tompa a csengése; szívényt szenvedélyek is meghajtották, már fáradt és akadozik; a gyermeki lélek fehér ruháját az élet bozótos útja, amelyen jártunk, megszagatta, pocsolói besározták, sokan lerongyolódott, poros, fáradt, sebhelyes koldusként állunk Isten előtt szemlesütve. Érezzük, hogy¹⁹ vagyunk, cselekedeteinkhez, gondolatainkhoz, szándékainkhoz bűn tapad, s ha Isten elfordul tőlünk, megérdemeltük.

De ezek ártatlanok. Nem régen érkeztek a teremtő Istentől, lelkükön az ég üde hamvassága érintetlenül ragyog, a megszentelő kegyelem harmata, a keresztség cseppje, s angyali tiszta hangon félelem és tartózkodás nélkül tudnak beszélni az Istennel. Hozzuk őket májusban minél többször a Szűz Anya oltára elé, mondassuk el az ártatlan ajkaikkal a mi bűnös szívünk imádságát is s kérjük Istent, hogy érettük, akik még bűn nélkül vannak, hallgasson meg, a gyermeki szívek bizalmáért és a tisztaságos Anya közbenjárásáért legyen kegyes hozzánk, szabadítson meg szorongatásainktól s legalább nekik, akik velünk és miattunk már a múltat is szenvedik, készítsen boldogabb jövődőt. Ámen.”

¹⁸ „A Szent Szűz volt leghűségesebb pártfogója őseinknek is. Válságos helyzetekben, nagy veszélyek idején, reménytelen pillanatokban Jézus és Mária nevével indultak s megbirkóztak félelmetes túlerőkkel is. Az Istenanya oltalma alatt érezték magukat, gyermekeiket az Ő tiszteletében nevelték, ifjaik az Ő életét utánozták, mert első koronás szentünk Neki ajánlotta népét s jól tudták a hit tanításából is és a történelmük eseményeiből, hogy Isten a Szent Szűz pártfogoltjait védelmébe szokta venni. Meghálálja, ha Szent Fiának Anyját az emberek bizalommal kérik.”

¹⁹ „tisztátalanok” szót először leírta, majd kihúzta.

x

Nagyon sokat hangoztatjuk, hogy Márton Áron a 2. bécsi döntés után Dél-Erdélyben maradt, a kétszeresen kisebbségi sorsba jutott hívei körében. Nem települt át szeretett és számára hírnevet hozó városába, Kolozsvárra. Nem élt a „nagy lehetőséggel”, reálpolitikus volt. Megpróbált népét támogatni, lelket öntött beléjük. De a tény maga, kívülálló-ként emlegetve, még hidegen hagyhat. Ám Márton Áron akkor leírt és Dél-Erdélyben elmondott beszédei ma is döbbenetes visszhangot keltenek bennünk. Szörnyű és fájdalmas helyzetről rajzolnak képet, a dél-erdélyi magyarság akkori helyzetéről. Elég felidézniünk 1941. június 1-én elmondott pünkösdi beszédét.²⁰ Az elkészített beszéd elejére Márton Áron mottószerű szöveget írt. Bizonyára nem mondta el, de igen fontos: „NB. *Híveim idegzete már pattanásig feszült a várakozásban. Minden nap a szabadulást várják, várjuk. Ez az egyetlen vágy és gondolat foglalkoztat kicsinyt és nagyot. És csak a hírek, reménykeltő üzenetek éltetik és tartják itt őket. Meddig?*” Hogy miért írta le ezt a rövid szöveget, nem mondhatjuk meg biztosan. Talán, hogy önmagát is figyelmeztesse? Talán, hogy ezzel is igazolja a prédikációjának hang-vételét? Talán, hogy későbbi olvasóit, minket is oktasson? – Bármilyen szándéka volt a „Nota Bene!”-jével, nekünk fontos dokumentum-szöveget jelent.

A gyulafehérvári székesegyházban bérmált. Érthető, hogy üzenete a bérmálással kapcsolatos. A szokásos megszólítás²¹ után a Szentlélek hét ajándékát fejtegeti.²² Itt is kiütözik a jó pedagógus. Élvezettel olvashatjuk a mély teológiai igazságokat közérthető formában. A Szentlélek ajándékait csoportosítja, 2 x 3 + 1 felépítéssel. „A bölcsesség és értelem lelkét, melyet Isten saját kijelentése szerint a világ bölcsei elől elzár, csak a gyermekeknek és egyszerű embereknek tár fel. A bölcsesség és értelem lelkét, hogy az élet igaz értelmét és az ember igazi célját felismerjék és szemük elől soha ne tévesszék; hogy az emberek, vélemények és a világ dolgai között okosan²³ eligazodjanak, hogy ne homokra, hanem sziklára építsenek, a silány helyett mindig az értékeket, a hamis helyett az

²⁰ BATHYANEUM, MÁ cs. 9., 1. beszéd 1–4. l.

²¹ „Kedves Bérmaszülők és Szülők! Krisztusban szeretett Híveim!”

²² „A Szentlélek Úr Isten hétszeres ajándékát közvetíttem gyermekeitek számára, akik most itt állnak és akiknek homlokát a szent krizma érintette. Az Egyház könyörgésével kértem nekik a megígért kegyelmeket:”

²³ Első fogalmazásában itt még beírta, majd áthúzta: „a szeretet jegyében és az igazság” mondatrészt, de a gondolatot nem zárta le. Úgy látszik, hogy a „szetetet jegyében” akkor nem tudta megmagyarázni a világban való életünket.

igazat, a kevésbé helyes helyett a helyesebbet, s a jó helyett is mindig a jobbat válasszák." Mennyire eligazító gondolatok! Elmélkedésre indítják az olvasót. Lelkiismeretet ébresztő, önmagunkkal szembesítő felszólítások találhatók benne. A jótanács és az erősség lelkéről szóló fejtegetésben a szükség kívánta helytállásra és becsületre biztat. A jó keresztény ember életét az igazság, a becsület és a keresztény erkölcs határozza meg, s nem befolyásolhatja a kor divatos szelleme, a hatalmasok tetszése. Az igazság védelmében akkor is köteles kiállni, ha egyedül marad és mások megvetését kell elviselnie.²⁴ A tudomány és a jámborság lelkét taglaló részben²⁵ az értelemmel bíró ember kiművelését szorgalmazza, de figyelmeztet a tudás veszélyére. Ha Isten törvényeit megvetik, a tudás milliók lelki és testi halálának az okozójává válhat. Végül az istenfélelem lelkéről beszél.²⁶ Ezután, a Szentlélek hét ajándékáról szóló fejtegetések

²⁴ „A jótanács és az erősség lelkét, hogy amikor válaszúthoz érkeznek, amikor az élet sorsdöntő elhatározások elé állítja őket, amikor a maguk, övéik vagy mások ügyében dönteniük kell, vagy ítélőbírókat, zavarbajutottakat, a kísértések és emberi gyengeségek hálójában vergődőket kell a csüggedésből kimenteniük, mind a maguk, mind a mások számára megtalálják a helyes irányt, a leghatásosabb módot és eszközöket s a csüggedt lélek megvidítására legalkalmasabb szavakat. Az erősség lelkét, hogy az igazság, becsület, tisztaság és erkölcs útjáról ne térítse le őket semmi; egyéni érdek, személyi tekintetek, a tömeg hangulata, a kor divatos szelleme avagy a hatalmasok tetszése ne ejtse tévedésbe, ne befolyásolja, hanem az igazság, becsület és erkölcs mellett álljanak akkor is, ha talán azt látják, hogy körülötük a becstelenség és hamisság üli diadalát; s legyen bátorságuk kitartani és az igazság védelmére kelni akkor is, ha egyedül maradnak s talán megvetés, gyűlölet és gúnycsúcs kíséri a kiállásukat.”

²⁵ „A tudomány és a jámborság lelkét, hogy a világ titkait, csodálatos jelenségeit, törvényeit és összefüggéseit megértésük és félre ne ismerjék; hogy a világ csodái között nyitott szemmel és értő tekintettel, de szent félelemmel járjanak. (Az ember kötelessége, hogy a műveltségéhez szükséges ismeretek mellett a tudományok iránt is érdeklődjék, és műveltségét gyarapítsa.) Isten azért ajándékozott meg értelemmel és emelt az okatlan állatok fölé, hogy az élet okait, jelenségeit, célját és értelmét kutassuk, látni, tudni, érteni akarjuk, hogy folyton kérdezzünk, mint a gyermek, de a kérdésekre értelmes feleletet adjunk. De legyünk alázatosak, mert a tudás amilyen nagy kincs, olyan veszedelmes méreg. Minél műveltebb valaki, annál gonoszabb lehet, ha az erkölcsi korlátokat nem ismeri. A tudás lehet az emberiség jótévője, de átka is, milliók lelki és testi halálának az okozója, ha Isten törvényeit megveti. Az értelmi ember nagy veszedelme a gőg s a Szentlélek Isten óvja meg őket attól, értelmüket tegye fogékonnyá a tudásra, de a szívüket indítsa jámborságra.”

²⁶ „Az istenfélelem lelkét, hogy a teremtő Isten akaratával tudatosan soha ne ellenkezzenek, az Isten ellen lázadókhöz ne csatlakozzanak, Isten országának romlására ne törjenek; hanem életüket szabják Isten törvényeihez, elhatározásaikban kövessék az örökkévalóság szempontjait; a maguk életét úgy rendezzék be s másoknak olyan példát adjanak, hogy nyugodtan álljanak elő a nagy számadásra (amikor Isten kérdez s a teremtménynek felelnie kell).”

után, a szülőkhöz fordul, kötelességeikre biztatja őket²⁷, majd a kor égető egzisztenciális kérdéseire tér át. „Egy felfordult világ kellős-közepén állunk. A régi szenvedéseinkhez újabb szenvedések jöttek. Minden nap újabb megaláztatásra, bajra, keserűségre ébredünk, s a napunk²⁸ és a holnapi helyzetünk felől nem vagyunk biztosak. A látóhatárt még mindig sűrű, sötét fellegek borítják, időnkint pusztító villámok csapnak ki belőle, a vést-jósló morajlást szünet nélkül halljuk. Nem tudhatjuk, hogy az illetékes orkán még hol nyargal végig és mit pusztít el...” A következő részt, a jobb megértés kedvéért, azokkal az írásjelekkel leírni érdemes, amelyeket a püspök kéziratában használt. Hogy mennyit mondott el és mennyit rövidített, nem tudhatjuk. A zárójelbe tett mondatok – nincsenek áthúzva, mint más helyen – nélkül, de velük is, egységes egészet alkot a beszédrész: „(A reményt, amely szívetekben él, nem akarom a sötét valóságnak feszítésével gyöngíteni. Nincs is rá okom:) Veletek együtt hiszem én is, hogy a szenvedéseknek az a faja, amelytől most gyötörte-tünk, meg fog szűnni. De (az emberiség feje felül a veszély nem múlik el s a mi sorsunk az emberiség sorsával össze van kötve) a nemzetek nagy tusájának, amely a földet olyan félelmetesen rázza, úgy látszik egyhamar nem szakad vége s a mi életünket ettől és ennek a hatása alól nem tudjuk kivenni. A világ rendjében vannak hibák s az emberiség lelkén égnek sebek, amelyek miatt, hacsak Isten csodálatos módon be nem avatkozik, a népek tovább marcangolják egymást keresve a beteg lélek és beteg társadalom gyógyulását. S a nagy próbatétel számunkra is ekkor következik és ebben van, egy világ roppant mérközésén kell helytállnunk, ha sorsunkat biztosítani akarjuk.” Ezen korbemutató után következik – az ószövetségi prófétákra is jellemző módon – a Márton Áron-i vigasztalás, bátorítás. A sodró erejű mondatok ma is mellbe vágnak: „Ide férfiak kellene, akik Isten fegyverzetébe öltöztek és nem félnek semmitől. És katolikus nők, akik nőiességüket nem vesztegetik el s nem önmagukat keresik, hanem tudnak lelkesedni, s a család és az anyaság szolgálatában képesek önmagukat is feláldozni. A szülők ne aggódjanak, hogy nem

²⁷ „Kedves Testvéreim! A bérmlás szentsége ezen kegyelmek csiráit ültette a meg-bérmlált lelkébe, akik most itt állnak s akiknek homlokát a szent krizma érintette. A ti hivatásotok és kötelességetek, hogy a gyermekek lelkében ezeket az ajándékokat meg-őrizzétek, ápoljátok s nevelő közreműködéseikkel és mindenekelőtt az istenes élet példájával fejlődésre és termékeny működésre indítsátok. A szülőknek megnyugtatóbb tanácsot s a gyermekek számára ennél értékesebb ajándékot mutatni nem tudok.”

²⁸ Korát jellemzi a püspök egy szó utólagos beírásával is. Az első változatban hiányzott a „napunk” szó.

tudnak gyermekeik számára vagyont gyűjteni. S még azon se, ha nem tudják őket olyan előkelően nevelni, mint ahogy szeretnék. Gyermekeiket neveteket akkor fogják áldani, mert a legértékesebb örökséget akkor kapták, ha a Szentlélek kegyelmeivel acélkemény és kristálytisza jellemhez segítitek, ha becsületességre, munka- és igazságszeretetre és istenfélelemre nevelitek. És ha ifjúságunk lesz, amelyik Isten védelme alatt és megvesztegethetetlen felelősségtudattal, becsületérzéssel, munkaszeretettel, duzzadó testi és lelki erővel indul az élet munkahelyeire, akkor a jövőnk miatt nem kell aggódnunk. Isten segíti a nemzedéket, amelyik Vele dolgozik s megáldja azokat, akik a küzdőképes és helytálló nemzedéket saját szenvedéseik árán nevelték.”

x

Márton Áron püspököt a gyulafehérvári egyházmegye politikai jellegű kettészakítása alaposan megviselte. Már-már a hazátlanságról is beszél 1940 Karácsonyán.²⁹ Szavai konkrét helyzetet tárnak fel. S ha azt is hozzászámítjuk, hogy szószerűről hangzottak el, akkor még pontosabb képet kaphatunk a negyvenes évek dél-erdélyi katolikusok és nem katolikusok helyzetéről. Érdeemes odafigyelni egy nagy szónoki fogására. Szentírási idézetbe burkolózva először kimondja a népét gyötrő, fájó igazságot, s aztán ezt általánosítja, mint az egész emberiség panaszát.

„K. Sz. T. Az angyali ének szavaival köszöntelek: Dicsőség a magaságban Istennek, békesség a földön a jóakarató embereknek. A boldogságtól lüktető szép karácsonyi ének régen nem hangzott ilyen tompán és öröm nélkül, ilyen nagy messzeségből és idegenül, mint a mostani karácsonykor. Olyan érzés kísért, mintha csak megszokásból, s vallásos nevelés és fegyelem hatása alatt jöttünk volna össze. Az öröm ünnepe volna, s a szívünk nem tud felmelegedni, nem tudunk örömmel énekelni, ajkaink mondták a szöveget s követték az ujjongó dallamot, de lelkünk mélyén a zsoldáros panaszát ismételtgettük: "Az Úr dalát dalolnunk hogy lehetne idegen földön, számkivetve?"³⁰

Ne értsen félre senki. Ez a panasz ma az egész emberiség panaszsa. Ma az ember a föld minden pontján úgy érzi, hogy idegen földön jár, számkivetve. Bárhová megy, mintha a hegyek, mezők, folyók is haragosan fenyegetnék, az emberek között pedig csupa gyanakvás és gyűlölködés venné körül, ellenségnek nézi és ártó szándékkal követi lépéseit mindenki; testvért, megértést, szeretetet nem talál sehol. Magányosan, bizonytalan örvénye-

²⁹ BATHYANEUM, MÁ cs. 9., 4. beszéd

³⁰ uo. 1. l. •

ken, lesben álló veszélyek között halad riadozva, mintha az emberek gyűlölködve, halálos ellenségként, ártó szándékkal lesik egymás mozgólatait. Mindennapi életünk útja is lesben álló veszélyek között vezet, mintha valami gonosz varázslat elvadult vidékre dobott volna, rablók tanyájának a közelébe. A földnek csaknem minden pontján vigasztalan az emberi élet, mintha idegen földre, számkivetésbe dobáltak volna az emberek.”³¹

A megmaradt kéziratlapokból nehezen lehet a beszéd további folytatását pontosan kideríteni. Az is lehet, hogy a kezünkbe került öt kis oldal csak az éjféli szentmisén és Karácsony első napján elmondott beszédek bevezető és befejező részei. Vagy egy másik változatot is feltételezhetünk, azt, hogy a püspök Karácsony első napján megismételte az éjféli szentmisén mondott bevezetőt, kissé variálva. Most képtelenség a kézirat alapján az elhangzott egységes beszédet bemutatni, mert éppen a beszéd gerince hiányzik. De emiatt a prédikációit hűségesen leíró püspököt nem hibáztathatjuk, hiszen tudjuk, hogy ezek a jegyzetek rövid ideig voltak a birtokában. Elítélése után lefoglalták és – a püspökségtől elvett s állami kezelésbe került Batthyaneum könyvtárba helyezték –, azokat soha többé nem láthatta, nem rendezhette. Ezért vagyunk most a találgatásra ítélve.

Mégis próbáljuk meg a püspök által egybefogott és beszámozott lapok szerint a gondolatokat egybekapcsolni. A kézirat harmadik lapján ismétli-variálja a bevezető gondolatokat.³² A megismételt és új gondolatokat ekképp folytatja: *„Szörnyű indulatok lakhatnak az emberi szívben, hogy így el tudta rontani a világot. Majdnem 2000 éve, hogy Isten a földre jött, kihirdette az igazságnak és szeretetnek, a társadalmi békének, a népek és nemzetek boldog együttélésének és fejlődésének a törvényeit, s mégis, ma 2000 év után is a népek állig fegyverben állnak egymással szemközt, az anyagi éneket fegyverek ropogása, ágyúk bömbölése, bombák robbanása nyomja el.”*

³¹ uo. 2. l.

³² *„Az öröm ünnepe van s a szívünk nem tud felmelegedni. A boldogságot hirdető, szép karácsonyi énekek régen nem hangzottak ilyen tompán és öröm nélkül, ilyen nagy messzeségből és idegenül. Mintha nem is az öröm, hanem csak a megszokás, csak a vallásos nevelés és fegyelem hozott volna ma össze. Nem olyan ez a karácsony, mint a többi volt. Karácsonyfát csináltunk, ajándékokat is adtunk, elmentünk az éjféli misére s most is összejöttünk, de a karácsonyfa gyertyáit a szülők sötét gonddal a szívükben gyújtogatták, az éjféli szentmisén, a boldogságot és örömet hirdető énekek éneklése közben pedig a munkás a holnap kenyérré, az ifjú a bizonytalan jelenre, a szülő elszakított gyermekeire, vagy a vele levők sorsára gondolt, s annak, aki felelős állásban van, a gondjaira bízott emberek és intézmények jövője járt az eszében.”*

A kézirat negyedik lapja mintha a második lap gondolatmenetét folytatná. Annyi újszerűséggel, annyi szárnyaló lendületet tartalmazó mondattal találjuk magunkat szembe, hogy nyugodtan állíthatjuk, nem ismételtetésről van szó, hanem szónoki fogásról. A záró gondolatokban a rétor megismétli a beszéd bevezetőjét.

„A karácsonyi előkészület nem volt az az örvendező, mint máskor. A szülők, rokonok, jó barátok, ismerősök az utolsó pillanatban kapkodták össze az ajándékokat, mintha az ünnep váratlanul jött volna. A békétlenségnek, gyűlölködésnek s az emberi kéz által okozott szenvedéseknek ebben a nyomasztó hangulatában senki sem gondolt a béke ünnepére. Hogy lehet a szeretet ünnepét ülni, amikor a világon a szeretetlenség uralkodik?! A szülők sötét gonddal a szívükben gyűjtogatták a karácsonyfa gyertyáit, s a gyermekek öröme sem volt zavartalan, megérezték, hogy az édesapjuk és édesanyjuk az ő kedvükért mosolyog, de a szemük mögött a gondok fekete felhői járnak. Az éjféλι szentmise boldogságot hirdető énekei alatt a munkás a holnapi kenyérrre, az ifjú bizonytalan jövőjére, a szülő elszakított gyermekeire s a vele levők sorsára, a gyermek gyorsan őszülő szüleire s a felelős állásban lévő a gondjaira bízott emberek és intézmények megpróbáltatásaira gondolt. Mindnyájunknak a zsoltáros panasza járt az eszünkben: Az Úr dalát dalolnunk, hogy lehetne idegen földön, számkivetve.

S mégis az angyalok énekével köszöntelek Testvéreim!: dicsőség a magasságban Istennek s békesség a földön a jóakarátú embereknek.³³

Krisztus születését ünnepeljük, de az az érzés szorongat, hogy Isten az embertől ilyen távol talán nem volt soha. Eltávolodott, mert elfelejtettük. Magunkra hagyott, mert a kezét eleresztettük. Övé a hatalom és a dicsőség s az ember magának akar megtartani minden hatalmat és minden dicsőséget.

Ezért mi, megriadt, gondokkal rakott, megfogyatkozott kicsiny nyáj annál hódolóbb készséggel visszük szívünket a betlehemi jászolhoz, a világ Ura elé. Csatlakozunk az angyalok föltétlen hódolatához, imádásunk buzgóságával és őszinteségével pótolni akarjuk azt is, amit Istentől a világ megtagadott. Gyermeki hittel hisszük és elismerjük, hogy a gyermek alakjában az örökkévaló Isten jött a földre, s nem a kíváncsiság, hanem a végtelen szeretet hozta közénk, s nem hagyott magunkra, hanem az édes testvér és édes apa jóságával kíséri életünk folyását.³⁴

x

³³ BATHYANEUM, MÁ cs. 9., 4. beszéd 4. l.

³⁴ uo. 5. l.

Márton Áron prédikációinak hangulata a következő években sem változik meg. Beszédeit olvasgatva a híveivel együttérző és a rábízottakat vigasztaló püspök képe jelenik meg előttünk. „Kis egyházmegyéjét” látogatja, nemcsak bérnálások alkalmával, hanem templomi búcsúkkor is. 1942. június 14-én a dévai Szent Antal templomban az általa legritkábban használt ilyen közvetlen megszólítás után – „*Drága jó Híveim!*” – megjelöli jöveteleének célját: „*Eljöttem közétek, hogy titeket megvigasztaljalak, mert úgy látom, vállaitokon a kereszt súlyosabb, mint máshol. Homlokotokon a barázdákat mélyebbnek látom, mint máshol. Sötét gond árnyait látom az ifjak és öregek arcán egyaránt. Nem csodálkozom, hisz megdöbbenéssel értesültem arról a kegyetlen intézkedésről, mellyel illetékesek még gyermekeitek szájából is kivették a mindennapi áldott kenyeret. Súlyos csapás, nagy kereszt, de súlyosabb a felelőssége azoknak, akiktől ez a szívtelenség elindult!*”

A püspök nyíltan kimondja a dévai magyar-csángók bántalmazásának igazi okát: mert anyanyelvükhöz, hagyományaikhoz, népükhöz ragaszkodnak! Az elmondott beszéd jobb megértéséhez tudni kell, hogy a 19. század végén és a 20. század elején Dévára és környékére bukovinai csángómagyarok települtek be. Letelepülésükkor hivatalosan is megélhetésüket biztosító földhöz jutottak. Az új rezsim idején, nemzetiségi alapon, megindul ellenük a hajsza. Jogos földtulajdonukból akarják kiforgatni a dévai telep magyarjait. Állandóság lesznek az atrocitások, a provokációk, a perek ellenük. Erdély kettészakítása után szinte tragikussá válik a helyzetük. Többen életüket vesztik az áldatlan küzdelemben. Ilyen körülmények között ment Márton Áron Dévára. Beszédének szövegösszefüggéseiben megfigyelhető az a tapintatosság, okosság, ahogyan mondanivalóját levezeti:

„*Ha az állam törvényei egyes súlyos kihágásokat hivatalból üldöznek és büntetnek, mert ha nem, felborul az állam rendje, úgy az Isten is – ha szabad így szólnom – szigorú kötelességének ismeri az emberbaráti szeretet rendje felett őrködni, és égbekiáltó bűnnek nevezi az árvák, özvegyek sanyargatását, a kiszolgáltatottak és védtelenek kínzását. Égbekiáltó volt az a bűn, amit veletek szemben elkövettek, csak azért, mert katolikusok vagytok, csak azért, mert népükhöz ragaszkodtok, csak azért, mert fajtánk értékeit feladni hajlandók nem vagytok, csak azért, mert drága anyanyelvükhöz, őseink szent hagyományaihoz, erkölcséhez, szokásaihoz, viseletéhez ragaszkodtok.*”

Márton Áronra jellemző, hogy ilyen zord helyzetben pontosan megjelöli a további tennivalókat, és helyes keresztény magatartásra biztatja a

megsértett embereket. Amikor elfogynak a józan okoskodás alapján összegyűjtött vigasztaló szavai, az imádság formáját választja, hogy erősíthesse elkeseredett hallgatóit.

„Mi nem átkozódunk, bosszút sem kiáltunk. Legyen egyedüli vigaszunk az Úrnak szava: "Én vagyok a bosszúállás Istene!" Reá bízunk, hogy igazságosságával büntesse meg az igazságtalanokat és kérjük, hogy adjon erőt a védteleneknek.”

Érdekes megfigyelni, hogy amikor Márton Áron ilyen kemény szavakkal szól a jogfosztott emberek helyes cselekvési módjáról, mennyire a meleget sugárzó „*Drága jó Híveim!*” megszólítással él. Talán egy szentbeszédében sem használta annyira gyakran ezt a megszólítást, mint ebben. Szokásos megszólítási formulája, a „Krisztusban szeretett Híveim!” ebben a prédikációban nem is fordul elő, csak a sokkal közvetlenebb, emberek lelkéhez jobban közelítő: *Drága jó Híveim!* Gyakori használatára ez alkalommal, úgy látszik, oka volt.

Drága jó Híveim! Akármekkora áldozatot követel szent hitünk és faji jogaink bátor megvallása, vállalnunk kell azokat. Erre kötelez őseink becsülete, saját lelkiismeretünk és gyermekeink tiszta jövője. Félre a sötét gondolatokkal, félre a kétségbeeséssel! Nekünk helyt kell állnunk. Ezt a földet elhagyni nem szabad, mert ez a miénk. Őseink vére és könnye puhította a barázdákat itt; drága hamvaik porladnak Erdély szent röge alatt. Mi nem vagyunk itt idegenek, mi otthon érezzük itt magunkat még akkor is, ha ez másoknak nem tetszik.

Drága jó Híveim! Szentmisémben, amikor a búzalisztból készült fehér ostyát az aranytányérkára tettem, melléje helyeztem a ti vérző szíveteket is. Odatettem az édesapák kétségbeesés gondját, az édesanyák átvirrasztott éjszakáit, az ifjúság bizonytalan jövője fölötti aggodalmakat, a kis gyermekek sírását, mert nincs kenyér, és kértem a gondviselő Istent: Jézus érdemeire való tekintettel ne hagyjon el titeket. Adjon szíveteknek erőt az élet mostohasága között, vigasztalást a szomorúságban, nyugalmat a fölzaklatott szíveknek és szakítsa végét mérhetetlen fájdalomtoknak. Imádkoztam, hogy a sors gorombasága által elűzött hozzátartozóitok hazatérhessenek, hogy megint egyek legyenek családjaink. Imádkoztam mindazokért, akik soraitokból kidőltek az embertelen szenvedések áldozataiként. Adjon a jó Isten nekik örök nyugalmat és ott fenn kárpótolja őket a hozott nagy áldozatért. Kértem az Istent, hogy ha már szent akarata úgy határozta, hogy mi idősebbek sokat szenvedjünk, adja meg fiatalságunknak és gyermekeinknek a boldogabb és szebb jövőt.

Adjon az Isten az egész világnak békességet, hogy a nemzetek egymásra találjanak és világosítson fel minden embert a legsürgősebb feladatról és legszentebb törvényről: Szeresd az Istent és szeresd embertársadat! Adj a jószágos Isten, hogy ez az imádságos nép, amely nyomorából is ilyen szép hajlékot emel az Istennek, lásson jobb napokat, pihenjen át nyugodtabb éjszakákat és a mostani szenvedésekre mintegy rossz álomra tekintsen vissza, abban a tudatban, hogy érdemes volt szenvedni. Jézus is sokat szenvedett, de utána jött a megváltás, és a húsvét; nekünk is sokat kell szenvednünk, hogy porbasújtottságunkból fölemelkedhessünk!

Főpásztori áldásomat adom rátok, kik itt jelen vagytok, adom azokra, kiket az otthon vigyázása vagy betegség odahaza tart, és azokra is, akik az otthonról száműzve eszik az otthontalanság keserű kenyerét és a hazavágyás könnyeivel sózzák mindennapi falatjukat. A gondviselő jó Isten áldjon meg benneteket, drága jó híveim! Amen."

x

A dévai látogatás után pár hónapra, 1942. november 15-én Márton Áron egy másik dél-erdélyi városba, Dicsőszentmártonba látogat. Látogatásának célja – ha nem is olyan mértékben – hasonlít a dévai vizitációhoz.³⁵

„Nehéz időkre esik első látogatásom. Dehát, Istenem!, mikor kellett volna jönnöm, hogy mosolygó szemeket, gond nélküli, derűs arcokat lássak, és felszabadító, lelkesítő örömet érezsek a felém sugárzó aggodalom, fáradság, régóta viselt szenvedések komor, nyomasztó hangulata helyett?! Hiszen már esztendőök hosszú sora óta így van. Esztendőök hosszú sora óta nyomja vállaitokat az élet igen súlyos keresztje. A különbség csak az, hogy az esztendőök egyre hosszabbak, a kereszt – mindnyájunk külön terhe és a közösen hordott kereszt is – egyre súlyosabb, az erőnk, ellenállásunk, reményünk és kitartásunk egyre kisebb lett. S érzem, hogy sokan már erőik fogyatékánál tartanak, mások a csüggedtség és reménytelenség szélén vannak, ólmos lábakkal, zsibbadtan, lemondó, halni vágyó tekintettel tántorognak.

És körös-körül a látóhatár sötét. A népek világraszóló tusája kíméletlenül dül tovább s még nagyobb mértéket ölt. A világ maholnap egyetlen nagy csatatér lesz. A háború és ellenségeskedés újabb és újabb területekre csap át s újabb és újabb tömegeket és népeket ránt be irtóztatós forgatagába. S a nagy küzdelem életre és halálra megy, nagy nemzetek úgy érzik, hogy a másokra halálos ütést kell mérniük, ha ők élni

³⁵ BATTHYANEUM, MÁ cs. 9., 3. beszéd 1–3. l. – 1942. november 15.

akarnak. Mintha örület szállta volna meg az emberiséget, mintha a düh és fellobbant harag következtében vér öntötte volna el a népek agyát – mint veszett farkasok a havas mezőkön –, úgy, azzal az állati, kegyetlen vérengzéssel tépik egymást. S mi, megriadt kicsiny nép lélegzetviesszafojtva figyeljük, hogy a nagy tűzvész lángja hogy nyaldossa házunk gyűlékony eresztét.”

Szomorú és valós helyzet érzékeltetése után a püspök jövetelének a célját jelöli meg, Istent jött hirdetni, s nem politizálni. Képtelen azonban elszakadni a kor problémáitól, azok felidézésének segítségével próbálja meg Isten felé fordítani az embereket. „*De nem azért jöttem, drága jó híveim, hogy a jelen sötét színeit mutogassam s kioltsam vele azt a reményt is, ami lelketekben még él. Nem azért jöttem, hogy emlegetésével a nagy veszedelemnek, amelyben az emberiség vergődik, csüggeszsek, hanem hogy Istent hirdessem és az Ő nevében vigasztalást nyújtsak.*

Maguk a szörnyű események Isten felé irányítják tekintetünket. Akinek látó szeme van, látnia kell, hogy Isten az ajtónk előtt áll és kopogtat. Ecce, sto ad ostium et pulso.³⁶ Nem nesztelen léptekkel jön, s nem a kegyelem éles hangján kér bebocsátást, mint amikor az egyes lélekhez közeledik. Most a világ sarkait rázza, tankok szörnyű dübörgésével, bombák gyilkos záporával, a testvérgyilkos Káin feltámadt, kísérteties alakjával s a pusztulással, mely a nyomában támad, feldúlt országok nyomorúságával, eltűnt városok és falvak füstölgő romjaival, elhulló nemzedékek halálhörgésével, tömegsírok jeltelen halmazaival s árvák, özvegyek, elnyomott és megkínzott milliók jajgatásával veri a süket füleket, mert az emberiség ajtaját döngeti, az állami, társadalmi, gazdasági, politikai és a népeknek egymás közötti viszonyába kéri az isteni törvények alkalmazását.”

A beszéd befejező részét annyira fontosnak tartja a püspök, hogy másfél hónap múlva az újévi szózatában (v. ö. alább) megismétli. Nem árt, ha a két szövegvariánst összehasonlítjuk. Későbbi változatában kevés módosítással, egyszerűsítéssel sokkal hatásosabbá teszi a mondanivalóját.³⁷

³⁶ Íme, az ajtóban állok és kopogok.

³⁷ *Krisztusban szeretett Híveim! Nyugalmasabb időkben ráért, s volt bátorsága az embernek, hogy Isten jogait kétségbe vonja s életét Isten törvényei nélkül, sőt azok ellenére rendezze be. Ma azonban a szörnyű események rántják fel látásra a szemünket. Ma egy mindent pusztulással fenyegető háború tüzének fényénél van alkalmunk látni, hogy az ember minél inkább függetlenítette magát Istentől, annál megalázóbb szolgaságba jutott; minél inkább tiltakozott Isten uralma ellen, annál zsarnokibb uralmak vetették hatalmuk alá; minél hangosabban tiltakozott Isten törvényei ellen, annál több és kegyetlenebb törvényt hozott saját maga ellen; minél hetykébben fordított hátat a szeretet Istenének, Krisztus-*

x

Márton Áronnak újévi szövegei a legnehezebb időben sem maradhattak el. Minden esetben az előző év tapasztalatai, fájdalmai és örömei kavarnak benne. Így történt az 1943-as újév alkalmával is. Szövegét szentírási idézettel kezdi, Szent Pál Tituszhoz írt levélből a 2,11–15 perikópával, amit a megszólítás követ.³⁸

„Az idő kereke megint fordult egyet. A tegnap lezárt esztendő már őszendőnek mondjuk; múlttá vált, amely többé nem tér vissza. De voltak szenvedései, alávetett megpróbáltatásoknak és bizonytalanságban hagyott reményeink felől, aminek sajkása és aggodó érzései elkísértek a megkezdett esztendő küszöbéhez is.

Mit mondjak ilyen körülmények között nektek, Krisztusban szeretett Híveim?”

A következő részből egy kérdéssorozatot kihúzott a főpásztor.³⁹ Úgy látszik, nem akarta a reménytelennek tűnő helyzetet nehéz kérdésekkel tovább feszegetni. Megelégszik az alábbiakkal: *„Mit mondjak olyan embereknek, akiknek arcán és szemében lelkesítő öröm helyett aggodalom, fáradtság, a régóta viselt szenvedések komor, nyomasztó hangulata ül? És már esztendők óta van ez így! Esztendők hosszú sora óta az élet igen nehéz keresztje nehezedik vállaitokra.”*

A továbbiakban a Dicsőségtörvényekben elmondott beszédének egyik gondolatát ismétli meg. Ezeknél a részeknél megfigyelhető a szöveg csiszolása, stilizálása.⁴⁰ Ugyanez áll a folytatásra is, amelyben a világhelyzet sötét képét érzékelteti röviden.⁴¹ Majd vigasztal: *„Minden így*

nak, annál mélyebb lett a szakadék és hova-tovább egyre inkább halálosabb a gyűlölködés emberek és emberek, társadalmi osztályok, nemzetek és népek, szövetségek és hatalmi csoportosulások között. A bűn logikája ez: akinek Isten nem az Úr, bálványok előtt hull térdre, akit az örök érvényű törvények veszélyeznek, az erősek és önzők törvényeinek igájába hajtja a fejét, aki a szeretetet gyöngeségnek tekinti, a gyűlölet áldozata lesz.

³⁸ BATTYANEUM, MÁ cs. 9., 5. beszéd 1–10. l.

³⁹ Mindenképpen érdekes a kihúzott rész: *„Milyen csillagot mutassak, amely felé tájékozódhatunk? Reménykedhetünk-e, hogy felragyog egy sugár mégis, felragyog és bevilágít a siralomnak ebbe a völgyébe, amivé a mi világunk lett?”*

⁴⁰ *A különbség csak annyi, hogy az esztendők egyre hosszabbak, a kereszt – mindnyájunk külön terhe és a közösen hordott kereszt is – egyre súlyosabb, az erőnk, ellenállásunk, reményünk és kitartásunk egyre kisebb lett. Jól látom, hogy sokan már erőik fogyatékánál tartanak, s mások ólmos lábakkal, zsibbadtan, lemondó, halnvágyó tekintettel a csüggedtség és reménytelenség szélén tántorognak.*

⁴¹ *Mit mondjak, mivel vigasztaljalak, hát? Milyen igével szítsam föl a remény alig pislákoló lángocskáját, amikor a látóhatár körös-körül sötét? A világ maholnap egyetlen nagy*

van, s mindennek ellenére, Krisztusban szeretett Híveim, hittel és reménnyel indulunk a vigasztalan jelenből a bizonytalan jövő felé, mert tudjuk, hogy sorsunk fölött a gondviselő Isten őrökdi, és mert tudjuk, hogy a szenvedésnek megváltó ereje van.”

Érdekes megjegyezni, hogy a püspök az első szövegváltozatba beleszötte a marcangoló kérdéseket s rá a keresztény feleletet, de kihúzta.⁴² Lehet, hogy ezt a beszéd logikus menete miatt tette. A beszéd fonalát a dicsőszentmártoni prédikációjából ismert gondolatokkal viszi tovább. Ugyanazokat a mondatokat ismétli, egy kicsit átalakítva és formálva.

„Maguk a szörnyű események irányítják Isten felé tekintetünket. Akinek még füle van a hallásra, hallania kell, hogy Isten az ajtónk előtt áll és kopogtat. Ecce, sto ad ostium et pulso. Nem nesztelen léptekkel jön s nem a kegyelem éles hangján kér bebocsátást, mint amikor az egyes lélekhez közeledik. Most a világ sarkait rázza: tankok szörnyű dübörgésével, bombák gyilkos záporával, a testvérgyilkos Káin feltámadt, kísérteties alakjával, s a pusztulással, mely a nyomában támad: eltűnt városok és falvak füstölgő romjaival, feldúlt országok nyomorúságával, elhulló nemzedékek halálhörgésével, tömegsírok jeltelen halmazaival, s árvák, özvegyek, elnyomott és megkínzott milliók jajgatásával veri a süket füleket. Most nem az egyes ember lelkén kopogtat, hanem az emberiség lelkének ajtaját döngeti; az állami, társadalmi, gazdasági, politikai és nemzetközi viszonylatokban követeli az isteni törvények uralmának visszaállítását.

Krisztusban szeretett Híveim! Nyugalmasabb időkben ráért, s volt bátorsága az embernek, hogy Isten jogait kétségbe vonja s életét Isten törvényei nélkül, sőt, azok ellenére rendezze be. Ma azonban a szörnyű események rántják fel látásra a szemünket. Ma egy mindent pusztulással fenyegető háború véres csóváinak fényénél van alkalmunk látni és

csatátér lesz. A háború és ellenségeskedés újabb és újabb tömegeket és népeket ránt be irtóztatós forgatagába. S a véres torna életre-halálra megy. A küzdő feleknek az a szándéka és hite, hogy ha élni akarnak, a másikat le kell döfniük. Mintha a vér öntötte volna el a népek agyát – mint veszett farkasok a hómezőkön –, olyan állati kegyetlenséggel tépik egymást. S a nagy tűzvész lángnyelvei a mi házunk gyűlékony eresztét is nyaldossák; s riadtan, lélegzetvisszafojtva figyeljük, hogy mikor borul lángba a mi fejünk fölött is a ház.

⁴² Szorongó lélekkel kérdezzük: gyöngeségünknek ki lesz az öröksége?, a veszélyekkel, megpróbáltatásokkal, bizonytalanságokkal szemben kinek a kezét keressük?, kifelé tájékozódjunk?, kiben és miben bízunk? Az aggodalmaskodó kérdésekre a keresztény hit és gondolkodás megadja a megnyugtató feleletét. Él az Isten és Ő tartja kezében a sorsunkat. A vigasztalan jelenből hittel és reménnyel indulunk a bizonytalan jövő felé, mert sorsunk fölött a gondviselő Isten virraszt, és a szenvedésnek megváltó ereje van.

belátni, hogy az ember minél inkább függetlenítette magát Istentől, annál megalázóbb szolgálásra jutott; minél hangosabban tiltakozott Isten uralma ellen, annál zsarnokibb uralmak vetették hatalmuk alá; minél hangosabban tiltakozott Isten törvényei ellen, annál több és kegyetlenebb törvényt hozott saját maga ellen; minél hetykébben fordított hátat a szeretet Istenének, Krisztusnak, annál mélyebb és áthidalhatatlanabb lett a szakadék, annál izzóbb és halálosabb a gyűlölködés emberek és emberek, társadalmi osztályok, népek és nemzetek, szövetségek és hatalmi csoportosulások között.

A bűn logikája ez: aki Istentől elfordul, bálványok előtt hull térdre; akinek az örök törvények kényelmetlenek, az erőszak és önzés igájába hajtja lázadó fejét; aki a szeretetet gyöngeségnek hirdeti, a gyűlölség áldozata lesz.

És Isten ennek a belátására akarja felnyitni szemünket.⁴³ Az ember idézte elő a féktelen gyűlölködést, ami fenntartja az ellenségeskedést testvér és testvér, nemzet és nemzet között. Az ember idézte fel a háborút, amely földönfutóvá tett népeket s jajjal, panasszal és átokkal töltötte meg a földet”.

A következőben egy egész egységet húzott át a püspök, mivel annak gondolatait későbbi résznél használja fel.⁴⁴ Majd folytatja: „Fausti nyugtalanságával és hihetetlen erőfeszítések árán felküzdötte magát a civilizáció soha nem álmodott fokára s ugyanakkor⁴⁵ erkölcsében a barbárság megszégyenítő határaihoz csúszott vissza. Olyan biztonsággal jár a levegőben, mint a madár, de gépeiről a szeretet ünnepén is városok védtelen lakóit bombázza; gondolatait az éter hullámain másodpercek töredéke alatt küldi a föld egyik végétől a másik végéig, de rádióival az anyagi üzenet ismétlése helyett, gonoszul a gyűlölködést, ellenségeskedést, rendbontó és felforgató törekvéseket szítja. Az Istentől elpártolt ember szelet vetett és vihart aratott. És Isten ennek a végzetes kettőségeknek a nyilvánvalóvá tételével, a technikai fejlődésnek és az erkölcsi züllöttségnek a megmutatásával, a gépi és a lelki kultúra között tátongó

⁴³ A következő mondat van itt áthúzva: „Nem a vesztlünket, hanem a boldogságunkat akarja.”

⁴⁴ Az Istentől elpártolt ember szelet vetett és vihart arat. Csodálatos gépeit, az emberi tudomány és haladás nagy vívmányait önmaga ellen lázította, gyilkolásra használja. Az emberi kényelem, érintkezés, közlekedés, ismeretközlés hatalmas eszközei nem az életet, nem a kényelmet és boldogulást, hanem az egész világra kiterjedő háborús organizáció céljait szolgálják.

⁴⁵ A püspök gondolatáról árulkodik az áthúzott két szó: „erkölcsileg lezüllött,”

félelmetes ellentétnek a kirobbanásával és elviselhetetlenül súlyos és fájdalmas következményeivel akarja megláttatni, hogy elpusztulunk, hogy egymást pusztítjuk el, ha a szeretet és igazság nagy parancsait életünk alaptörvényeiként megint el nem fogadjuk.⁴⁶

Nem tudjuk, hogy az emberiség mikor jut el a jobb belátásra, mikor érti meg a mindenk Urának figyelmeztető szavát. De mi az új esztendő elején, a bizonytalansággal és leselkedő megpróbáltatásokkal szemben az Ő kezébe helyezzük sorsunkat és minden aggodalmunkat; s bizalommal indulunk a bizonytalannak látszó holnapok felé, mert tudjuk, hogy hatalma van és kész elhozni a békét a jóakarátú embereknek.

A kirobbant háborúnak és súlyos következményeinek fő okozójaként az embert, mégpedig az Istentől elpártolt embert nevezi meg a püspök. De amikor a titkát fejtegeti, nem horgonyoz le az emberi ész okoskodásnál. Tovább lép, s válaszában a kinyilatkoztatáshoz nyúl. Szentírási reminiscenciával élve próbálja megadni a feleletet a szenvedés örökös miértjére. Jézus szenvedésének megváltói értéke olyan támaszul szolgál a Szónoknak, hogy azután újra meri kezdeni hívei megaláztatásának felsorolását. Végső megoldást a megpróbáltatások közepette csak az Istenbe fogódzó emberi magatartásban látja. Ezzel a zárógondolattal egész szózatának felfelé ívelő lendületet biztosít. „Annál nagyobb bizalommal, Krisztusban szeretett Híveim!, mert hiszünk a szenvedés megváltó erejében. A szenvedést is Isten magasztosította át az emberi felemelkedés egyik leghatalmasabb eszközévé, s értékére a saját példájával mutatott rá, amikor emberi alakot öltve a földre jött, szállásul nem az uralkodók kényelmes palotáit választotta, hanem a hajléktalan vándorok menedékhelyét, egy útszéli barlangot. S nem cifra lakások és udvaroncok vették körül, hanem egy ismeretlen asszony, egy kérges tenyerű ács és a mezők aszott arcú, írástudatlan pásztorai siettek Hozzá hittel és szeretettel. Későbbi élete során is a rókáknak volt barlangjuk, de neki nem volt hová fejét lehajtania. Életét pedig, miután körüljárt jót cselekedvén, és miután elszenvedte a felizgatott csöcselék szidalmait és a vak gyűlölet minden kínzását, a gyalázat fáján, gonosztevők közé állítva fejezte be, hogy az elbukott ember megváltásának művét véghezvigye.

⁴⁶ Áthúzott szövegrész következik, amelyet a későbbiek folyamán használ fel: *Krisztusban szeretett Híveim! Isten hangja szól az idegtépő zűrzavarból, Isten rendező akarata nyilvánul meg az egyetemes felfordulásban és összevisszaságban, a szeretet és igazság követeli jogait az általános szeretetlenség és igazságtalanság közepette. Testvéreim, erre az isteni hangra figyeljünk!*

Ez a merész, nagy, isteni példa álljon előttünk a mostani nehéz újesztendő reggelén. A szenvedés számunkra nem meglepetés, nem új élmény. Az élet régóta nem kímél. Esztendők hosszú sora óta a megaláztatás útjait járjuk. Esztendők hosszú sora óta minden nap előről kezdjük a küzdelmet a teljes leszegényedés, az erkölcsi lezüllesztés és a szétszóródás veszedelme ellen. Komoly harcot kellett harcolnunk minden nap életünkért, megszerzett kis vagyonunkért és gyermekeink sovány jövőjéért. És elkövetkeztek még nehezebb idők. Ma szétszakított családok százai élnek aggodalmak között és az elkallódás veszélyében. Magukra hagyott s magukkal is tehetetlen öregek siratják egyetlen támaszukat, aki idegenben van s akiről hírt nem hallanak. Gyermekeiktől megfosztott szülők sírnak gyermekeik, s szüleiktől elszakított gyermekek vágyódnak hiába a szülői otthon melegsége, meghittsége, nevelő jósága után. Testvéreink sínylődnek börtönökben, s szeretteink és hozzátartozóink a munkatáborok és harcterek viszontagságai között teljesítik a parancsolt kötelességet...

Sok bánat, sok fájdalom, aggodalom és könny jutott osztályrészül, de hisszük, hogy mindez nem volt és nincs hiába. Lehet, hogy sokat vétkeztünk a múltban. Lehet, hogy csak embertársunkért kell ilyen keményen vezekelnünk és sok bűnünket kell jóvátennünk. De Isten számba vesz és számon tart minden könnyet és sóhajt. Nem kisebb tanú, mint az Isten egyszülött Fia mutatta meg, saját élete példáján, hogy a szenvedésnek megváltó ereje van. Az Úr Jézus szenvedése megmentette az örök halálra ítélt emberiséget, és a sokaknak, nemzedékeknek nagy lélekkel vállalt szenvedése elesett népeknek tudja megnyitni a felemelkedés útját.

Krisztusban szeretett Híveim! Isten hangja szól az idegtépő zűrzavarból, Isten rendező akarata nyilvánul meg az egyetemes felfordulásban és összevisszaságban, a szeretet és igazság követeli jogait az általános szeretetlenség és igazságtalanság közepette. S erre az isteni hangra legyünk, Testvéreim, figyelemmel, és bízunk abban, hogy Isten nem utált meg, nem hagyott magunkra, hogy bűneink gonoszágánál nagyobb az Ő irgalmas jósága; és minden bajban átsegít, ha mi nem fordulunk el egészen Tőle.

Testben-lélekben fáradtan, átélt szenvedések és elszenvedett csalódások sajkásával érkeztünk meg az idő új határához, és bizonytalansággal és talán ismeretlen veszélyekkel és megpróbáltatásokkal állunk szemben. De kislelkűség nélkül, Istenbe fogódzó lélekkel megyünk rendeltetésünk útján, tétovázás nélkül állunk hivatásunk kötelességei mellett, mert hisszük,

hogy Isten az erőfeszítéseknek és szenvedéseknek kitett embert különös szeretetével veszi körül.

Ezzel a gondolattal kívánok mindnyájatoknak boldog új esztendőt. És ezzel a hittel mondjuk el az esztendő-kezdetre előírt imádságot.

x

Márton Áron szíven viselte a jövő nemzedékét, nemcsak mint egyetemi lelkész, ifjúsági vezető, de mint püspök is. A György Lajossal együtt indított Erdélyi Iskola folyóirat a népnevelőket, tanárokat segítette másfél évtizeden keresztül. Püspökként – a kommunista időben –, az adott lehetőségeknek megfelelően mindent megtett, hogy a népnevelés, a gyerekek, a fiatalok vallási oktatása-nevelése ne szüneteljen. A kereszténységet gyökerében elsorvasztani akaró törvényeket ezen a téren nem vette figyelembe, s papjait kötelezte, hogy minden zaklatás ellenére hitoktassanak. Ő meg papjai mögé állt. Így bátorította őket: „Fiam, hivatkozzál rám!” Az hogy Erdélyben a hitoktatás megszakítás nélkül, folyamatosan zajlott, elsősorban Márton Áron személyének köszönhető. Egyik papjának mondta: „Ha a templomok összeomlanak, akkor sem lesz olyan veszélyes az egyház helyzete, mint ha a hitoktatás megszűnne!” E meggyőződését papi életének kezdetétől vallotta. Láta a szabad szellem okozta veszélyt, s ezért volt annyira határozott ebben a vonatkozásban. A rábízottakat úgy szerette volna megóvni a veszedelmektől, hogy szembe-sítette őket azokkal. Talán ma sem fölösleges idézni egyetemi lelkészként elmondott szavait: *„Ma érthetetlennek mondják azt, aki a becsület nevében lemond a kamatról, a felkínált vagy kínálkozó anyagi előnyről, amit becstelenség árán megszerezhetne. A mai ember életfelfogása szerint a haszon és egyéni érvényesülés mindennél előbbrevaló. Ma arra biztatják a munkást, hogy amerikázzék, az iparost, hogy látszatra dolgozzék, a kereskedőt, hogy a világ áruját mosolyogva varrja a vevő nyakába, a tisztviselőt, hogy igyekezzék mellékjövedelemre szert tenni s a tőkést, munkaadót, hogy minél kevesebb munka és kockázat árán minél többet keressen. ... Divat a kifordítható felöltő, és divat a köpenyeforgatás. Ma szélkakas módjára forognak az emberek a politikai és világnézeti szelek változó iránya szerint, lesznek közöttük fehérek, barnák, kékek, felvesznek bármilyen színt, holnap megtagadják mai meggyőződésüket, s megtagadják vallásukat is, ha abból előny származik. A Szent József zászlója alatt sorakozó ifjúságnak azonban védőszentjük nyomában kell járnia. Mert ez az élet útja. Már ti, fiatal testvéreink, akik az élet elején álltok s élettapasztalatokról még nem beszélhettek, láthatjátok, hogy a mai ember*

életén uralkodó elvtelenség, a becsületérzés, a férfias gerincesség megfogyatkozása mire vezet, mennyi kárt okoz, milyen bizonytalanná teszi az életet. Mindenki a másik kárára akar érvényesülni, mindenki megcsalja, becsapja, kihasználja, meguralja a másikat. S ennek következtében nincs is bizalmunk egymás iránt. Amikor az emberek melegen szorongatják egymás kezét, és barátságosan mosolyognak egymás arcába, akkor is gyanakodva figyelik, hogy milyen önző szándék, milyen ravasz gondolat bujkál a mosolygó szemek mögött. S ha valakire munkát, értéket, életet bízunk, ezer és ezer biztosítékot követelünk, hogy önmagunkat valamennyire megnyugtassuk. ... Az ifjúság ösztönösen, öszerelemmel szereti az igazságot. Ezért tiltakozik olyan szenvedélyesen minden meggyanúsítás és hazugság ellen, ezért engesztelhetetlen, ha becsületében, szavahihetőségében megsértették. De ne engedjétek, hogy lelketeknek ezt az isteni ajándékát a világ szelleme ellopja. Vegyétek kézbe s az egyesület pártfogójának, a jellem nagy példaképévé lett egyszerű iparosnak, Szt. Józsefnek a védelme alatt saját lelketekben formáljátok ki azt a gránit-jellemet, amelyet a zajos ár ha körül is nyaldos, de nem sodorhat el, nem torzíthat el."⁴⁷

x

A jelen tanulmányban feldolgozott beszédek és beszédrészek alapján is megállapíthatjuk, hogy Erdély legendás püspöke egészen korszerű, megfontolt és jó tanácsadó főpásztor volt. Rég elhangzott szavai nem hagynak nyugton bennünket, ma is szembesítenek önmagunkkal és problémáinkkal. Órálló volt akkor, amikor Erdélyben „minden part szakadt”. Rezidenciáját hiába mondták ki kényszerlakhelynek, azt „otthonná” varázsolta. Szeretettel fogadott minden hozzá igyekvő embert. Lelkileg meggyötörtek, testileg megkínzottak, mindenükből kiforgatottak, önmagukkal viaskodók, papok és hívek, katolikusok és nem katolikusok, írók és költők, jó és rossz szándékú emberek élménnyel és megerősödvé távoztak el a Püspöktől. Helybenlakása és kitartása a példán túl ösztönöz ma is. Nekünk, akik ebben a felgyorsult világban élünk, az igazi értékek iránti ragaszkodást, a helyállást és a megmaradást parancsolja.

Zárjuk eszmélődésünket eligazító szavaival, hiszen ha mernénk megfontolni és megcselekedni gondolatait és tanácsait, a mának is utat mutatnának: „Az egyetemes bizonytalanság napjaiban megbizonyosodtunk afelől, hogy egyedül vagyunk és a magunk erején kívül csak Istenre

⁴⁷ Beszédészlet 1937. március 21-én a Kolozsvári Szent Mihály templomban ifjúsághoz szóló beszédből.

támaszkodhatunk... A világ mint egy dühöngő őrült marcangolja önmagát. A jog helyét az erőszak, az értelem helyét a szenvedély és rövidlátás foglalta el, az egyéni önzés helyett pedig szervezett, kollektív önzések lépnek fel és tipornak rá a legféltettebb, legintimebb értékeinkre. S mintha átok ülne az emberen, nem tud a szeretet és igazság mellé szegődni, s minden kísérlete, melyet a szabadulás felé tesz, csak a zúrta-vart és a bajokat növeli. A nagy veszélyben ösztönösen érezzük, hogy egymás kezét kell keresnünk, s fegyelmezetten, kikezdzhetetlen összetartással fogunk, és azt, ami a miénk, élő falként körülvéve védünk.

A szenvedés nagy nevelőiskola, s velünk is beláttatta, amire különben a kényelmes napokban kevés hajlamot mutatunk, hogy összetartsunk, egymást megértsük és támogassuk, az érdekelletéteket és társadalmi válaszfalakat eltüntessük, mert a magunk sorsát csak magunk és csak minden erőnk összefogásával munkálhatjuk eredményesen."⁴⁸

x

Márton Áron üzenetét kutatva, hosszabban időztünk a püspököknek hat olyan beszédénél, amelyek a nagy erdélyi metamorfózisok egyikének időszakában hangzottak el. Erdély magyar lakossága számára a negyvenes évek eleje egyszerre jelentett örömet és bánatot, társalmi-gazdasági fellendülést és összeomlást. Míg e régió északkeleti részein a nemzeti megújulásról, ünneplesekről és ünnepeltetésekről számolnak be a krónikák, addig – kevesebb és visszafogottabb tudósításokban – a déli részeken fajtestvéreink létükért való küzdelme figyelhető meg. Tanulmányunkban feltárt püspöki beszédek az utóbbi területre kalauzoltak el minket, ahol a felidézett időszakban a kisebbségi sors erősen meghatványozódott. A püspök szavai sok vigaszt, bátorítást jelentettek a kétségbe-esés határáig sodródó embereknek. Nekünk – már csak olvasóinak – a mostanig kéziratban rejtőző, számunkra ismeretlen beszédek, egy átmeneti korszak bonyodalmaiba és mélységeibe engednek betekintést. Ugyanakkor ugyanazt a hitet és reményt sugallják ma is, mint egykori hallgatóinak.

⁴⁸ Ezen beszédét közvetlenül Mailáth G. Károly püspök temetése után mondta a kolozsvári Szent Mihály egyházközség közgyűlésén. A beszédvázlatra csak 1940 van ráírva. Mailáth püspök temetése 1940. Márc. 26-án volt. Beszédének bevezetőjében először felidézi elődjét, elődjének különleges érdemeit, majd rátér korának tennivalóira, egész konkrétan az egyházközség anyagi helyzetére. Ebben a beszédben található az idézett rész.

Függelék I.

Ditró, 1925. Újév⁴⁹

Talán soha olyan melegen és őszintén nem köszöntik egymást az emberek, mint újév reggelén. Mintha éreznék, hogy ismét egy olyan határhoz érkeztek, amelyen túl minden eshetőségre el kell készülnie s hogy minden feszítés ellenére is nagy csalódások szakadhatnak ránk, becsülettel és áldozatos készséggel eldolgozhatjuk az utolsó erőnket is. Igen, érezzük ilyenkor, az új év elején, hogy a saját erőnkől nem sokra megyünk s hiába vergődünk s hiába küzdünk, mindehhez hogy a munkánknak sikere legyen, ahhoz Isten áldása kell.

Ha szerencséd nincs, napod se legyen, mondja egy közmondás. De a katolikus ember szemében a szerencse nem más mint az Isten gondviselő keze. Nekünk tudni kell, és mi tudjuk is, hogy az Istenen kívül más hatalom a sorsunkat nem intézi. Magamnak kell dolgoznom a lelkemért is és a megélhetésemért is, s az én munkámhoz kell járulnia az Isten áldásának, hogy az sikeres legyen s gyümölcsöt teremjen. Ahol ez a kettő megvan, ott van a szerencse. Aki dolgozik és az Isten áldását a maga számára biztosította, az szerencsés ember.⁵⁰

S ilyenkor az Isten angyala odaáll az emberekhez, hogy összeszedje az imádságaikat s az örök Isten, a mindenható Úr, a jóságos Atya színe elé terjessze. Leszáll maga az Isten Fia a szentmisében, hogy különösen ezen a napon összegyűjtse kéréseinket s magával vigye. Hát ha érezzük, hogy gyöngék vagyunk és a magunk erejéből nem sokra megyünk, (s és ezt ha elvukáltak nem vagyunk, akkor érezni kell)⁵¹ ha tudjuk, hogy nem mindenható emberek vagyunk, hanem akármelyik rongyos betegség leverhet és nyomorúságunkkal küzdünk, s nehézségek között bukdácsolunk s ha ezt tudjuk és azt akarjuk, hogy boldog újesztendőnk legyen, imádkozunk. De vajon mindnyájan egyformán, ifjak és öregek, gyermekek és

⁴⁹ BATTYANEUM, MÁ cs. 17., 4. beszéd, 1–9. l. – Márton Áron kéziratai között talált beszédek közül ez a legrégebbi. A kézirat elején két helyiség van megjelölve: Ditró 1925 és Kolozsvár 1937. A papír minőségéből egyértelműen megállapítható, hogy az első hat lapon leírt szöveget Ditróban mondta el újév napján. Nem közlésre szánta, irodalmi szempontból mégis érdemes egészében idézni, mert összehasonlítható a későbbi beszédeivel, megfigyelhető a stílusbeli különbség. A ditrói beszédet három lappal kiegészítve, felhasználta 1937-ben Kolozsvárott is. Itt a teljes szöveget közöljük.

⁵⁰ Ezt a bekezdést egészében zárójelbe tette a Márton Áron. Valószínű, hogy Kolozsvárott nem mondta el.

⁵¹ A feltüntetett zárójelt később írta bele a püspök.

meglett emberek, asszonyok és férfiak egyformán s az Istentől az újév hajnalán ugyanazt kérjük? Ugyanazt Testvéreim, mindannyian az Isten támogatását és áldását kérjük, de mindannyian a szívünk kívánsága szerint kérjük.

A gyermekeknek is van kérni valójuk. Hozzájuk is odaszáll az Isten angyala, hogy a gyermeki szívek kérését az újév napján összeszedje és az Isten elé vigye. Ti kicsiny Testvéreim, tudjátok-e mit kérjetek? Nektek az újesztendő bizonyára kevés gondot hoz, hanem annál több lesz az örömetek. Az édesapa és édesanya vigyáznak reátok, a szülői ház és az iskola örködnék felettetek. Iparkodnak kifejleszteni a lelketek tehetségeit, még csak apró gondok állnak utatokba, szinte észre sem veszitek még őket. Imádkoztatok ti gyermekeim buzgón, hogy az őrzőangyal az új évben mindig mellettetek járjon, hogy az Isten megtartsa jó szüleiteket, hogy a jóra és igazra neveljenek, hogy az Isten óvjon meg minden veszedelemtől, a rossz pajtásoktól s óvjon meg a betegségektől, melyek mindennütt leselkednek reátok. Vannak gyermekek, akik nem olyan szerencsések, mind amilyenek ti vagytok. Vannak, akiknek nincs se apjuk, se anyjuk, hányan vannak, akik vakon születtek, vagy süketek és némák, akiknek bénák a tagjaik, betegek és ágyban fekszenek. Hányan vannak olyan kicsinyek mint ti, akiknek reggel vagy délben száraz kenyeret adnak csak eledelül. S hány keserű könnyes csepp hull már apró gyermekek szeméből az ilyen kenyérre. Milyen boldogok vagytok ti, hogy jóssággal és szeretettel nevelnek, ápolnak és gondoznak titeket. Adjatok hálát az Istennek és imádkoztatok, hogy az életetek mindig ilyen szép legyen s a szívetek mindig ilyen jó, ilyen tiszta és Istennek tetsző maradjon. Vagy talán valamelyiketeknek az apja vagy anyja a temetőben nyugszik s te egyedül és idegenül érzed magad az emberek között. Akkor te árva kis testvérem imádkozzál, hogy a mennyei Atya édes atyád maradjon, te gyermeke légy, hogy a kis Jézus édes anyja a te édes anyád is legyen, hogy az ég angyalai gondodat viseljék, mintha a testvérük volnál. S ezt kérd az új évben minden reggel. Imádkozzál meghalt atyáért és anyáért és vigyázz, hogy mindig jó maradhass és el ne tévedsz az életben az utat atyádhhoz és anyádhhoz, akik előtted mentek a mennyországba.

Hát az ifjak és a leányok mit kérjenek, a mai napon hogyan imádkozzanak? Az ő számukra mást hoz az új esztendő. Az új esztendő az ifjak és a leányok számára küzdelmet hoz, amelytől senki sem mentes abban a korban. Küzdelmet a test és lélek tisztaságáért, küzdelmet a kötelességek lelkiismeretes teljesítéséért. Imádkoztatok ti is ifjak és leányok. A ti

korotokban sokan keveset imádkoznak már és azt se szívesen. Az Isten nem vár hosszú imádságokat töletek, nem szavakat kíván, amelyeket a száj csak elmond de a lélek üres marad mellette. Az Isten csak azt kívánja, hogy beismerje mindenki a gyöngeségét, hogy a segítségére, akármilyen erősnek érzed is az ifjúság napjaiban magadat, szükséged van, hogy nélküle szinte egy lépést sem tudnál tenni, hogy meg kell fognia a kezedet és vezetnie kell téged. Ifjak és leányok, az új évben ne felejtsetek el, hogy a sátán mindig ott ólálkodik körültek. Nem fekete szörnyeteg alakjában, amit azonnal megismernél. Napközben sokszor mögéd áll, füledbe súgja, hogy engedd szabadon lázadózó vágyaidat s édes ingerekkel igyekszik rávenni arra, hogy a tervei számára megnyerjen téged. Imádkozzál ifjú Testvérem az új év kezdetén és az új év minden reggelén, hogy az Isten kegyelme el ne hagyjon, hogy föl villanjon szemetekben a nemes büszkeség és önértet, ha az alacsony ösztönök és ingerek, gonosz csábítások aljasságára ösztönöznek. Imádkozz, hogy szégyenére ne válj érted aggódó édesapádnak és édesanyádnak, hanem váltsd valóra reményeiket. Kérd az Istent, hogy tiszteletben tartsd őket s hogy a tisztaságodért vívott küzdelmedben hős tudj lenni és hogy a vállaid megerősödjének a jövő terheinek a hordozására.

A férfiaknak a lelke előtt pedig elevenedjen meg az elkövetkező esztendő minden feladata. Álljanak lelked előtt az emberek, akikkel szemben kötelességeid vannak, akiknek jóssággal tartozol, az ügyek és kérések melyeket megoldanod és rendezned kell. A tervezgetéseid, melyeket a családod és gyermekeid érdekében erre az évre magad elé tűztél, s mindezekhez kérd az Isten áldását és segítségét. Te vagy a család feje, ott vannak előtted feleséged és gyermekeid, hivatásoddal járó kötelességeid... A családfenntartás súlyos gondja a te vállaidra nehezedik, kérd az Istent, hogy támogasson, hogy a nehézségek között mindig erősítsen, kérd hogy a terveidet és reményeidet valóra válthasd, a gyarlóságaidat legyőzhesd, hogy a fenyegető veszedelmeket fordítsa el tőled és a családotól, kérd hogy a rádszakadó gondok férfias viselésére bátorságot és kitartást adjon, hogy a munkabírásod megtartsa s adjon kegyelmet a gyermekeid nevelésére. Te vagy a jog és igazság öre, ezeknek a védelme a férfi kötelessége. Imádkozz, hogy a családban is és közéleti szereplésedben is az igazságot és jogot hűséggel védjed, hogy a hazugságot és képmutatást távol tartsa tőled az Isten s a jósságnak és igazságnak anyyala lehess.

És most ti, anyák, hozzátok szeretnék szólni. Szenteljetez néhány imádságos pillanatot az új évben az Úrnak. Asszony vagy?, anya vagy? –

gondold el, minek kell neked lenned övéid számára; te légy a gondolkodó, őrző, segítő, te a vigasztaló és mosolygó anya, ha valaki hibáz, te légy a civódások elsimítója, a békesség keresője, aki a békéért minden áldozatra kész, te édesanya, te légy az, aki mások helyett hordozod a keresztet úgy, mintha a tied volna, aki néha nem pihen és mindig a család nyugalmaért fárad, aki panaszszó nélkül szenved, aki a többiek elhamarkodott cselekedeteit szeretettel jóvá teszed. Te légy, aki okosan, de főszenység nélkül beosztod az anyagiakat, s aki betölti kötelességét köszönetvárás nélkül, légy hősnő köznapi ruhában. Imádkozzál az Istenhez ezen a napon, hogy mindezt megvalósíthasd, és ebben az esztendőben ezt még gyakran kérjed. Imádkozzál a teidért, és ha valamelyik gyermeked tőled távol, idegenben tartózkodik, arra könyörögd le az Isten áldását s küldd el neki a te anyai áldásoddal együtt. Tedd meg ezt minden reggel, hiszen tudod te azt jól, hogy milyen szavakkal kell az áldást gyermekeidre leesded. Tudod mik a gyöngéi és a hibái. Kérjed a misében az oltárra leszálló Istent, hogy küldje el angyalával az anyai áldást, hogy idegenben, tőled távol tartózkodó gyermekeidnek az új esztendőben a boldogsága nagyobb és a szenvedése kisebb legyen.

De vajon akihez én most beszélek, melyik csoportba tartozol? Te aki most hallgatsz engem, nem a szenvedők nagy csoportjához tartozol-e, a szegények és a betegek közé, azok közé akiket gondok gyötörnek és a nyomorúság sorvaszt, akik egyedül és félreismerten köszönet és elismerés nélkül dolgoznak, akivel rosszul bánnak, ahol lehet bántalmaznak és megkárosítanak, vagy azok közé tartozol-e akik reménytelenül a halál felé vánszorognak? Az elkeseredettek közé tartozol talán, akiknek a jaját senki el nem ismeri, az üldözöttek közé, akikkel senki sem törődik, vagy az elhagyottak közé, akiket minden szerencse elhagyott, akiknek az életük felét elragadta a halál?

Akármelyik csoportba tartozol, imádkozzál. Értsd meg Testvérem, ennél jobb tanácsot adni nem tudok. Imádkozzál. Az Isten szeretett Fia az oltárra mindjárt leszáll, köszöntsd őt. Küldd üdvözlő szavadat az ég felé és ígérd meg, hogy ki akarsz tartani mindaddig, amíg az Úrnak tetszik, s higgyed, hogy az Isten kegyelme veled lesz és erősíteni fog, a fájdalomat magával viszi s a megpróbáltatásokban is megnyíhít és nagyobbá tesz, amíg csak az örök boldogságra meg nem értél.

Higgy Testvérem, imádkozz, és az új év elején nagy bizakodással fordulj az Isten felé. Kérjed, hogy az ügyedet tegye a magáévá s a jóakarodat áldja meg. Ígérd meg, hogy csak vele akarsz dolgozni, s ezt

az ígéretedet minden reggel újítsd meg, hogy a napjaidat az új esztendőben vele akarod rendezni, s az ő magatartásával akarod minden feladatodat megoldani.

Imádkozzunk így mindnyájan, s tegyük oda a kéréseinket az áldozati oltárra, hogy a leszálló Isten Fia ott találja s szívünk tiszta szándékát magával vigye, hogy azt az isteni támogatást, ami nélkül semmit sem tehetünk, azt az ő közbenjárására megnyerjük.

Alázattal kérjétek az Istent, kérjétek, hogy áldjon meg és oltalmazzon s végtelen bölcsessége szerint vezessen, szeretetével erősítsen és kormányozzon. Kérjétek buzgón imátokban, hogy boldog új esztendőt adjon. Ámen.⁵²

X

De vajon Testvérem, te, akihez most beszélek, melyik csoportba tartozol? Te, aki most hallgatsz engem, ezt a biztatást várod-e az újévi prédikációtól? Hiszen az élet tele van tragédiákkal. Sokan hordoznak titokban olyan keresztek, amelyek felérnek egy vértanúsággal. Vannak anyák, akik egy család zsúfolt tragédiáját, betegségeket, rossz férjet, rossz gyermekeket, a testi és lelki fájdalmak szakadatlan sorát szenvedik el nap nap után; férjek, akiknek életét egy meg nem értő feleség pokollá teszi; apák, akik ideális lélekkel adták bele magukat a családi és hivatásbéli kötelességek áldozatába, s aztán szerencsétlen körülmények és emberi rosszakart minden jószándékukat és tervüket durván letöri; ifjak és felnőttek, akikben mindig magasan lángol az eszmékért felgyúlt lelkesedés és valami kaján kéz mindig le akarja földelni, akik irtóznak az erkölcsi szennytől, s akiket mégis a vér sűrű zúgása, örökölt szenvedélyek folytonos marása, alkalmak szuggesztív erői újra meg újra megszégyenítenek; akik nagyobbra törnek és nagyobbra hivatnak, s akiket a koldussors közönséges munkák végzésére ítelt.

Kik közé tartozol? Ezek közé-e? Vagy talán a szenvedők és betegek csoportjába? Azok közé, akiket gondok gyötörnek és a nyomorúság sorvaszt. Avagy a félreismeretek sorába, ahol köszönet és elismerés nélkül dolgoznak? Vagy az elkeseredettek közé, akikkel senki sem törődik, akit jogaitól megfosztottak, akit a szerencse is elhagyott s akinek életét már kikezdte a halál?

Akármelyik csoportba tartozol Testvérem, imádkozzál. Értsd meg Testvérem, ennél jobb tanácsot adni nem tudok. Imádkozzál. Tedd le sorsodat az Isten kezébe s higgyed, hogy veled lesz, hogy kegyelme segíteni fog.

⁵² A ditrói beszéd – az írás és a papír minősége alapján ítélve – eddig tart.

Van egy modern film, amelynek cselekménye az, hogy egy férfi nőül vesz egy lányt, akit az utcáról mentett meg. Később megbánja ezt a lépését. Akkor azt hitte, hogy szereti, később meglepi az az érzés, hogy csak könyörületből tette. Sokat gyötrődik, gondolkozik, hogy mi tévő legyen. Úgy érzi, hogy becsapott ember, akinek össze van törve az egész élete. Összetett kezekkel ül az asztalnál, egyedül, s üres, semmibenező szemekkel bámul maga elé. Tekintete az ujjain lévő karikagyűrűre esik, gyűlöletbe torzul az arca, s heves mozdulattal tépi le, hogy kidobja az ablakon. Közben megpillantja a szemközti falon a keresztet. Arca lassan felenged, a gyűrűt visszahúzza az ujjára, a kebléből mélyről egy fohász szakad fel, s vállalja sorsát, már nem gondol elválásra.

Ez a néma, rövid jelenet megrázó hatást gyakorol a közönségre. Lélegzetvisszafojtva figyel az egész nézőtér, mindenki érzi, hogy a férfi néma vívódásában a gyáva megfutas és a hősi kötelességvállalás küzdelme folyik. S megtisztulva és megkönnyebbülve lélegzenek fel, mikor a nemes, nagylelkű elhatározás megfogamzik. És senki sem meri vitatni, hogy az elhatározáshoz szükséges erő a keresztből sugárzott, földöntúli erő; hogy ez a nemes, szép emberi tett egy megmosolygott irracionális hatásnak, az imádságos gondolatnak köszönhető, amit a kereszt kiváltott.

Ezért mondom Testvéreim, hogy tanácsot adni nem tudok. Imádkozunk az új év elején nagy bizakodással. Emberek segítségében és a magunk erejében hiába bízunk. Vannak terhek, helyzetek, keresztek, ahol nem is érnek semmit. Ügyeiteket tegyétek le az Ő kezébe. S kérjük, hogy tegye magáévá, s kegyelmével álljon oldalunk mellett az új esztendő minden nehézségében. Ámen.⁵³

Függelék II.

Kolozsvár, 1938. Szilveszter este⁵⁴

Szilveszter estén sajtáságos hangulat vesz erőt az emberen. Valami komoly, szomorú hangulat. S talán éppen ezért keresik az emberek olyan mohón a vidámságot ezen az estén, hogy elűzzék a lehangoló gondolatok felhőjét. Ma még 1938-at írunk s holnap már a nyolcas helyett kilencet kell tennünk. Az esztendő halálánál és a másik születésénél állunk. S ez

⁵³ A Ditróban megírt beszéd után (amit valószínű, hogy megismételt) három kis lapon található a kolozsvári „második rész”, a prédikáció ú. n. befejezője, egészen átfogalmazva, stilizálva. Ez az újraírt beszédrész is jól mutatja Márton Áron szónoki fejlődését.

⁵⁴ BATTHYANEUM, MÁ cs. 17., 8. beszéd

legalább egy pillanatra megfog és gondolkodóba ejt. Az idő máskor is rohan feltartóztathatatlanul. De máskor a jelenvaló pillanat nem ötlík így szemünkbe, gondolatainkkal többnyire a múltban vagy a jövőben járunk. Ha öregek vagyunk, ha eljárt fölöttünk az idő, a múltat emlékezzük vissza, ha pedig a fiatalság ereje és öröme még az osztályrésziünk, tekintetünk a jövő felé irányul, terveket szövünk, légvárakat építgetünk. Ma este azonban elénk áll a jelen, s a rohanó idő láthatatlan hullámaiból elénk villan egy hatalmas kérdőjel: Hová?⁵⁵

X

Életünkben egy esztendő megint záródik és egy másik kezdődik.⁵⁶ És mi, az idő és a munka meghajszoltjai, kényszerülünk, hogy egy pillanatra megálljunk, az élet hullámveréséből felbukjunk, a mindennapok porát, szennyét, verítékét a szemünkből kitöröljük és magunk köré nézzünk: mi az, amit elhagytunk és mi az, ami felé tartunk?

Mi az, amit elhagytunk? kitalált illúziók, valóra nem vált remények! A legtöbb ember számára ez az év is a csalódások éve volt.⁵⁷ Nekiindultunk egy csomó reménnyel és várakozással, hittünk és bizakodtunk az utolsó pillanatilag azok teljesítésében, s ahogy most visszatekintünk, utunkat eltaposott reményvirágok borítják véges-végig. Bizakodva barangoltunk és rohantunk velük, de útközben csendes lemondással ejtettük ki a kezünkből vagy elkeseredetten dobtuk a sárba egyiket a másik után. Mikor azt hittük, hogy az egyik fordulónál elcsúszunk s már nyúltunk is utána, gúnyosan a szemünk közé kacagott s⁵⁸ tovalibbent, hogy a következő fordulónál, ahová lihegve érkezünk, ugyanezt megismételje. Árkon-bokron

⁵⁵ uo. bevezető oldal

⁵⁶ Ezen mondat előtt a következő rész van kihúzva: legalább egy futó pillantást vethetünk visszafelé és előre is, mielőtt a rohanó ár tovább rántana.

⁵⁷ Kihúzva: mint minden év.

⁵⁸ Ezt a két bekezdést tartalmazó kéziratoldal 1-es számozással van ellátva. 1b jelzéssel szerepel a kéziratban egy olyan rész, amit bizonyára felhasznált beszédében a püspök, de most nem tudhatjuk, hogy hol: „A krétai és mykeni hatalmas kultúra népei már megfordultak a Balkánon, amikor egy nagy geológiai katasztrófa következtében elsüllyedt egy nagy darab földrész. A tengerből néhány sziget maradt ki s azon néhány rom, a dicső világ szomorú emlékeként. És mégis azok a szigetek és azok a romok lettek a görög kultúra elindítói, mely nemcsak a római birodalmat hódította meg, hanem hatását érezteti ma is. Mondhatjuk mi is, hogy nagy katasztrófák után vagyunk, világok süllyedtek el, s most elsuhan mögöttünk ez az esztendő is, amelyiket talán sokat vártunk. Reményeink már úsznak a múlt felé, áldozataink, amiket hoztunk, még fájón keringenek bennünk. S mi a néhány vigaszt, a pusztulás jeleiként fennakadt roncsokat szomorúan hajózzuk körül.”

keresztül kergettük, mint a gyermek a lepkét, s most ziláltan és tépetten állunk s bizony fáj a szív körül valami, hogy ilyen hiába futottunk.

Ez van tovább is: le kellett mondanunk olyanról is, ami a miénk volt, vagy a miénk lehetett volna, ha akarjuk. Ami tehát a kezünk között volt, vagy amiért csak ki kellett volna nyújtani a kezünket, hogy megfogjuk, de a mások boldogsága miatt lemondunk róla, szándékosan elszalasztottuk.

A házastárs, aki lemondott egyéni kedvteléseiről, hogy házastársát ne szomorítsa, a szülő, aki gyermekei jövőéért megalázkodik naponta a munkaadó előtt, az anya, aki megtört testtel is sorvadásig dolgozik munkanélküli, erős fiáért, az ifjú, aki kemény önfegyelmézést vállal a lélek és becsület tisztaságáért, a leány, akinek gyöngye vállaira egy család gondja szakad rá és fiatalságát elkoptatja a munkában, hogy a házi feladatot ellássa; a férfi és nő, aki nehogy feldúlja a más boldogságát, inkább összetöri a saját szívét,⁵⁹ a közéleti munkás, aki saját gondja mellé a másik gondját is magára veszi a hála és elismerés reménye nélkül, és sorban mindazok, akikben még szív és lélek van és a feladatok és nehézségek előtt az önzés görcséből tudnak szabadulni. Ilyen virágok, a lemondás és áldozat ibolyái földik a megtett utat. És sok embernek jut a sorsból, hogy saját szívében nőtt virágokkal mások útját tegye járhatóvá. Hála Istennek, sokan vannak ilyen virágtermő emberek, és ez évben is sok embernek az útját ezek tették járhatóvá. Ebben az évben is sokan mondtak le saját boldogságukról és boldogulásukról, mások miatt. És keményebb szenvedésekben, betegségekben is volt része sokaknak.

Csendes rezignációval kérdezzük innen, az esztendő határánál: ez hát az élet? Utunkat kitalált illúziók és az élet által reánk kényszerített lemondások szorítják. Minden nap csalódtunk valamiben és lemondunk valamiről. Alig volt nap, amelyik álmunkat beteljesítette, és alig volt perc, amelyik áldozatot nem kéretett. Hát kell ezért az idő határán megállni, érdemes ezt számba venni? Nem volna jobb rohanni tovább, mint a prérin vad ménesei rohannak és eltapossák azokat, amelyek a tömegben felbuknak? Nem volna-e jobb megállás nélkül előre törtetni és ami volt, ami elhullott, azt elfelejteni?

Nem, Testvéreim!, nem volna jobb. Úgyis nagy a csorda, amelyik megállás nélkül rohan. Emberek vagyunk, akik makacsul kérdezzük az élet értelme után. S itt, az esztendő határán ez a kérdés követelőbb

⁵⁹ BATHYANEUM, MÁ cs. 17., 8. beszéd, 2. l.

fénnyel villan elénk, élesebb szemmel nézünk, ilyenkor meglátjuk azt is, amit máskor nem veszünk észre, azt nevezetesen, hogy a csalódások és tört remények, amik miatt el szoktunk keseredni, az élet célját, a lemondások, amiket legtöbbször olyan nem szívesen veszünk magunkra, az élet tulajdonképpeni értelmét mutatják.

1. A csalódások és letört remények, amikkel az élet vágyainkra és álmainkra felelni szokott, tudtunkra akarják adni újra és újra, hogy amit különben nagyon el tudunk felejteni, hogy⁶⁰ a földi élet csak átmeneti állapot. Nagyon sarkallnak a földi dolgok: a kis ember, aki évek hosszú sorának tevékenységével házat épített, alig fejezte be, már egy másik házról álmodik, vagy legalábbis arról, hogy a meglévőhöz mást építsen, hová vagy mit építsen át; akinek sikere volt, már a siker, lázában az új sikerre gondol. De ezeken a nagy földies vágyakon kívül kínoznak más vágyak is. Michelangelo elkeseredésében kalapáccsal verte szét egyik szobrát. Hetekig, hónapokig dolgozott rajta. Beleadta a lelkét és minden erejét s végül is feljajdult, mert a véső alól nem az jött ki, amit ki akart hozni. S ez a mi sorsunk is igen sokszor a jóakarát ellenére. Kapkodunk fűhöz-fához, hajszoljuk a boldogságot munkában, szórakozásokban, élvezetekben, s mindig nyugtalanok és elégedetlenek vagyunk. Nemcsak azért, mert az élvezet nyomában csömör, a kielégülés nyomában újabb vágy leleselkedik. Nem is azért, mintha mindig hamis célokat, bűnös vagy téves utakat követnénk. Hanem azért, mert földi életünk minden mozzanata és körülménye tökéletlen.⁶¹

Előttünk az eszme lebeg s azt szeretnénk, hogy maradék nélkül érvényesüljön, az igazság és igazságosság, a szeretet és jóság, a szépség és a rend hiány nélküli legyen mindenben és mindig. A földön azonban minden csak töredék, csak vázlat. Akarunk jók lenni, akarjuk dolgainkat jól vé-

⁶⁰uo. 4. l.

⁶¹ Egy nagyobb egységet áthúzott, de – módosítva – a befejező részben felhasználta: „Az egész világtörténelemnek egyik legnagyobb jelene az, amikor Nagy Lajos király Nápoly győzelmes elfoglalása után bűnbánati ruhát ölt, elmegy Rómába, hosszasan imádkozik szent Péter sírjánál s visszaindul seregével együtt Magyarországra. Fivérének galád módon meggyilkolták s ezért fogott fegyvert. A nemzet készséggel követte a testvéri érzelemben mélyen megsértett királyt. Saját testvérének halálát és egy aljas gyilkosságot akart megtorolni. Vállalkozását siker koronázta s mégis, amikor az egyik vár ostrománál szerzett sebe ágyhoz szegezte és ideje volt az elmélkedésre, mérlegre tette egyfelől a testvére ellen elkövetett gaztettet, másfelől a nápolyi hadjáratból következő károkat s úgy látta, hogy népének fiait, bármennyire szívesen is követik őt, a családján esett sérelem miatt nincs joga háborúba vinni, saját országát más ország gondjéért kockázatos vállalkozásra bízni. S az alig férfitá vá serdült ifjú király megbánta azt, amit a hosszúállás első percében jogosnak és igazságosnak vélt, és visszafordult. A jóakarát ellenére is ez az ember sorsa sokszor.”

gezni, de a teljes igazságot ritkán látjuk, az igazságosságot hiány nélkül ritkán követjük, és a tökéletes rend és maskara nélkül való szépség csak álom. Ennek következtében⁶² várakozásainkban csalódtunk, akár emberekhez vagy dolgokhoz, akár az igazsághoz vagy a jó szerencséhez fűztük. Álmaink pora szétbomlott, reményeink rongya hever a megtett úton. Majdnem minden lépésünkre jut egy. És ez a sok levert virág, az esztendőnek ez a hatalma, lehangoló. Testvéreim, most, amikor az idő és a világ múlását szinte érezzük, arra figyelmeztet, hogy múltó dolgokhoz ne kössük le magunkat egész lelkünkkel, mert a tűnő évek egymásután következő mezsgyéin keresztül egy más haza partja, a változandóság házából a változatlanág felé tartunk és teljesen megelégedettek csak ott leszünk.

2. A lemondások pedig, amiket pedig olyan vonakodva szoktunk vállalni, az életünk egy másik nagy titkára világítanak rá. Nevezetesen arra, hogy az ember önmagát akkor találja meg, ha önmagát másokért, saját személyén kívül eső célért áldozatul hozza. Az Úr Jézus ezt így mondja: Aki életét elveszíti, megtalálja azt. A világ természetesen értelmetlenül bámul a paradox igazságra, de úgy van, hogy csak annak az élete ér valamit, csak annak a teremtménynek van értelme, amelyik az egyéneken kívül fekvő célra, Istenre, a felebarátra vagy a társadalomra és nemzetre vonatkozik.⁶³

Hadd világítsam meg ezt is egy példával, Arden Enoch-nak, az elsodort tengerésznek a történetével. „Arden Enoch” az elsodort tengerész története. Hajóját darabokra törte a vihar, őt kivetette egy lakatlan szigetre... Odahaza hitvese várja, de hiába várja... Az évek telnek s az asszony szívében lassanként mind több helyet kap az a jólelkű munkás, aki a baj óráiban az asszonyt otthon segítette. Több év múlt már el, s az asszony felesége lesz a férfinak. Pedig Arden Enochot tíz év múlva egy odatévedt hajó felveszi és hazahozza. Hosszas bolyongás után érkezik meg, és éppen karácsony este... Remegő szívvel megy a kis halászkunyhó felé. Arden Enoch óvatosan elsepri a havat s benéz az ablakon. A karácsonyfa alatt egymást átölelve állnak: a férj és feleség... ott áll megemberedett fia, s ott ujjong a játékok között egy új testvérke is. Arden Enoch szíve majdnem megszakad. Először meg akarja kopogtatni az ablakot, hogy belépjen s szétriassa őket... de aztán leborul a földre, megcsókolja a küszöböt és elmegy... elmegy a búcsúzás egyetlen szava nélkül, elmegy azoknak az

⁶² Kihúzott mondatok következnek: „csalódások érik a jó szándékú lelkeket is. Ami kijutott ebből nekünk is, csak az elmúlt esztendő folyamán is. Álmodat szőttünk, reményeket tápláltunk, számításokat tettünk és azok megvalósulásában bíztunk.”

⁶³ BATTHYANEUM, MÁ cs. 17., 8. beszéd, 7. l.

életéből, akiknek boldogsága, úgy gondolja, több az ő életénél... (Perlaky: A ma életművészete. 95-96. old.)⁶⁴

Csak Isten a megmondhatója, hogy hány Arden Enoch járja a világot. Sok, nagyon sok. Mert sokan vannak, férfiak és nők, ifjak és öregek egyaránt, akik a boldogság küszöbét nem lépik át soha, hogy saját szívük vérzése árán biztosítsák a mások boldogságát. Ezt teszik mindazok, akik másokért dolgoznak. És csak ezek életének van tartalma s ilyen élet az egészséges emberi élet.

A dámákat, akik adók és foglalkozás nélkül vannak, a gazdagokat, akiknek nincs gondjuk, a léhákat, akik komoly tervekre és komoly erőfeszítésekre képtelenek, egyik hisztéria a másik után szállja meg, szórakoznak, ide-oda utaznak, mindenütt keresik az örömet és elégedetlenek. De akinek másokért kell aggódnia és dolgoznia, aki mások gondját is viszi, habár napjai tele vannak lemondásokkal és önmegtagadásokkal, még ha az élete szakadatlan áldozat is másokért, tudja, hogy miért él, hogy életének van célja.

Az áldozatok tehát, amik utunkon innen, az esztendő végéről látszanak, ne csügghessenek el. Ez a biztosítása annak, hogy életünk nem hiábavaló élet és a jövő feladatai előtt nem roskadunk össze.⁶⁵

II.

Így van ez Testvéreim, és mégis megkérdezzük, mi az, ami felé tartunk? Izzgat a jövő. Az ember az egyetlen lény a földön, aki a jövő fogalmát ismeri. Ember és állat között éppen ez az egyik lényeges különbség. Az állatot ösztöne vezeti, de az ember magatartását a jövő is irányítja. Terveink elkészítésénél, cselekedeteink végrehajtásánál, magatartásunk meghatározásánál nemcsak a pillanatnyi helyzetet és a múlt tapasztalatait vesszük figyelembe, hanem azt is, aminek bekövetkezésére a jövőben számítunk. Állandóan vár mindenki valamire: az álmodozó szegény a főnyereményre, a szerelmes szerencsére, a nagyra törő az ismeretlenségből való felbukkanásra, a munkanélküli a munkaalkalomra, a csalódott házastárs a boldogságra, a nehéz sorsúak sorsuk jobbrafordulására. Mindenki vár valamit, vagy fél valamitől, ami a jövő titka, de bekövetkezhetik.⁶⁶

⁶⁴ uo. 8. l.

⁶⁵ uo. 9. l.

⁶⁶ Az idézett egység már újrafogalmazás. A prédikációt egybefogó lap belső oldalán található egy első fogalmazás is. Kuriózumként, irodalmi összehasonlítás céljából megéri idézni: „Az ember a földön az egyetlen lény, amelyik a jövő fogalmát ismeri. Magatartásunkban, cselekedeteinkben nemcsak a pillanatnyi helyzetekhez alkalmazkodunk, nemcsak

És mi ilyen várakozásban élünk. Sejtelmek és vágyak kínoznak, félelmek és remények között hányódunk. Izgat tehát, hogy a jövő, nevezetesen a jövő esztendő, melyiknek mezsgyéjére most fordulunk át, számunkra mit hoz? S a kérdést a mondottak alapján megválaszolhatjuk önáltatás nélkül: csalódásokat és lemondásokat.

Csalódásokat olyan értelemben, hogy teljes boldogságot, reményeink hiánytalan megvalósulását hiába várjuk. Faust, a mindent tudni- és bírni vágyó ember örök alakja, odaígrte a lelkét az ördögnek, ha csak egy pillanatot szerez, amelyik minden vágyát kielégíti és megnyugtatja. S az ördög a vágyaktól üldözött embert végigvitte a történelem és az élet minden örömén, de a szerződést nem tudta teljesíteni.

Mert nem lehet, mert a földön az ember számára nincs teljes boldogság. Mert a lelkünkben más vágyak feszülnek, melyeket csak Isten tud kielégíteni. Előttünk az eszme lebeg, s azt szeretnénk, hogy az igazság és igazságosság, a szeretet és jóság, a szépség és rend hiány nélkül érvényesüljön. A földön azonban minden csak töredék, csak részlet. A teljes igazságot hiány nélkül ritkán követjük, és a tökéletes rend és makula nélkül való szépség csak álom. Ezek hazája ott túl van, s a csalódások, amik minden léptünket követik, arra figyelmeztetnek, hogy oda készülünk, mert csak ott lesz végleges megnyugvásunk.

Mikor az angol térítő, Paulus az angoloknak hirdeti az evangéliumot, és a király felszólítja környezetét, hogy az új hitet fogadják el, egyik ősz harcos azt mondja: Úgy tűnik fel nekem az emberélet, ó király, mintha veréb repül át a termen, mikor hideg téli estén vacsoránál ülnek, étel párolog az asztalon, tűz ég a kandallóban s kint jeges fergeteg viharzik. A veréb berepül az egyik ajtón, néhány pillanatig boldogan sütkérezik a fényben és melegben s aztán a másik ajtón kirepül és belevesz a fergeteges éjszakába, ahonnan jött. Így sütkérezik egy pillanatra az ember is az élet melegében és ragyogásában, s ha az új vallás megmondja, mi van előtte és mi utána, akkor azt kövessük.

a múlt tapasztalataira támaszkodunk, hanem tekintettel vagyunk arra is, amit a jövőtől várunk, aminek a bekövetkezését reméljük. Egyik lényeges különbség ember és állat között éppen az, hogy az embert a jövő izgatja, érdekli, nyugtalanítja és ösztönzi. Állandóan vár valamire: a szerelmes szerelmére, az álmodozó szegény a főnyereményre, a beteg a felgyógyulásra, a munkanélküli munkaaltsakmakra, a csalódott házaspár a boldogságra. Mindenki vár valamit vagy fél valamitől, ami a jövőben bekövetkezik. És megint elérkeztünk Testvéreim egy határkőhöz, ahonnan ezekre a várakozásainkra visszatekinthetünk."

S a szilveszteresti komoly hangulat alkalmas arra, hogy az életet mi is az ősz nemes bölcsességével nézzük. Hátunk mögött a múlt már homályba vész, előttünk a jövőt még sűrű köd fedi. Emlékeket temetünk és reményeket melengetünk. Csalódtunk és újra bizakodunk. S ez így van rendjén. De rendjén való az is, hogy a komoly pillanatban, amikor éveink számához egyet hozzáadunk és tapasztalatainkat számbavesszük, vonjuk le életünk eseményeinek, kis és nagy mozzanatainak komoly tanulságát is. Azt, hogy az életnek nincs terített asztala, amelyik mellé örökre odaülhetnénk, nincs öröme, amely kimeríthetetlen volna és megnyugtatna. Az élet épp úgy elszáll, mint ez az esztendő, ne kössük tehát magunkat az elfutó dolgokhoz s Faust módjára ne lépjünk az ördöggel szövetségre, hanem Istennel, s a napnak 1440 percéből szenteljünk legalább egy percet Istennek is, hogy kevesebb csalódás érjen és nagyobb legyen a bizalmunk.

A következő év is fog követelni, másodszor, lemondásokat, mert feladataink elől nem térhetünk ki, a feladat becsületes elvégzése pedig mindig áldozattal jár. Ennél a pontnál hármat jegyezhetünk meg:

Először azt, hogy az Úristen mindenkit konkrét feladat elé állított s nem légyeres térbe. A feladat mindenki számára adva van, s feladatát mindenkinek el kell végeznie. Sopánkodással, a lemondó elkeseredéssel és az önmagunk és mások keserítésével nem megyünk sokra. Az élet mindenki számára harcot, küzdelmet, törődést jelent, ilyen vagy olyan formában. S ha a jelen nehezebb küzdelmekre szólít, ne várjunk csodákra, ne isteni beavatkozásokra. Ne emlegessük folyton a régi nyugalmas időket, s ne nézzünk folyton sajnálkozva vissza a megtett útra, ahol reményeink és lemondásaink foszlányai hevernek; amint vissza-tekintett Lótné az égő városra, ahol házat és vagyonát hagyta. Isten a maga részét el fogja végezni: a mi munkánkából is, de a magunk részét nekünk kell vállalnunk. Előre nézzünk tehát, nehéz idők járnak, keményebben neki kell gyürkőznünk és csüggedés nélkül dolgozunk, hogy az életre méltók legyünk.

Másodsor azt, hogy az életre annak van joga, aki az önzésből ki tud szabadulni és képes mások javáért dolgozni. Nem könnyű feladat, kemény önértet és nagy lélek kell hozzá, de megéri az, hogy van tartalma az életünknek.

Az egész világtörténelemnek egyik legszebb jelenete, amikor Nagy Lajos király Nápoly győzelmes megvívása után bűnbánó ruhát ölt, elmegy Rómába, hosszasan imádkozik Szent Péter sírjánál s aztán seregével együtt visszaindul Magyarországra. Fivérét galád módon meggyilkolták, s azért fogott fegyvert, hogy a családján esett sérelmet és a gonosz gyilkosságot megtorolja. A nemzet készséggel követte a mélyen

megsértett királyát. A vállalkozást siker koronázta s mégis, amikor az egyik vár ostrománál szerzett sebe ágyhoz szögezte és ideje volt lelki-ismeretvizsgálatra, az ideális gondolkozású király mérlegre tette egyfelől a testvéri érzésen és a családján ejtett sérelmet, másfelől a hadjárattal népére háruló bajokat, s úgy látta, hogy országa fiait, bármennyire szívesen követik őt, nincs joga családi ügy miatt feláldozni.

Így kell Testvéreim mérlegelni mindent kisebb viszonylatokban is. Az egyéni hajlamokat és vágyakat kell áldozatul hozni, és nem megfordítva. Ha a család gondja lemondást kíván a szülőktől, a más boldogsága a saját érdem feláldozását férfitől vagy nőtől, az öreg, megrokkant szülők eltartása kemény munkát a gyermekektől, a köz érdeke időt, szívét és bátor kiállást a közösség tagjaitól, nem kell morogva híradózni és kárvallott módjára folyton panaszkodni. A madár repülésre s az ember munkára van teremtve.⁶⁷ A rendkívüli idők rendkívüli áldozatokat, a rendkívüli feladatok rendkívüli jellemeket követelnek. Ma hegyeket mozgató, történelmet csináló hit kell, amelyiket a gonoszság felkorbácsolt tengere sem félemlít meg; és érzékeny áldozatos lelkület, mely... vallja, hogy jobb adni, mint kapni, nagyobb, nemesebb és emberibb adakozni, másokért áldozatot hozni, mint ajándékokra és könyörületre várni.

⁶⁷ Itt egy kihúzott mondat van: „*És annak a munkának van értelme, amit nem önző kedvtelésből végeztünk, s annak az embernek van igazi értéke, akinek van ideje, ereje, lelke és lelkesedése mások számára.*”